

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΣΕ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ, ΑΡΧΕΙΑ,
ΜΟΥΣΕΙΑ»**

**ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**DEPARTMENT OF ARCHIVAL, LIBRARY AND INFORMATION STUDIES
SCHOOL OF MANAGEMENT, ECONOMICS AND SOCIAL SCIENCES**

Διπλωματική Εργασία

**Ιδρύματα Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Οδηγία 2019/790
(DSM): Συνθετική και Κριτική Επισκόπηση**

Συγγραφέας

Ελβίρα Κουρσιουμπά (ΑΜ: 186682021)

Επιβλέπων: Δρ. Θεόδωρος Χίου

Αθήνα, Οκτώβριος 2020

Ευχαριστίες – Αφιερώσεις

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Θεόδωρο Χίου για την πολύτιμη βοήθειά του στην κατανόηση και διεκπεραίωση της παρούσας εργασίας η οποία εμπίπτει τον τομέα της νομικής επιστήμης.

Την οικογένειά μου για την αμέριστη ψυχολογική υποστήριξη και συμπαράσταση.

15/10/2020

Κουρσιουμπά Ελβίρα

Περίληψη στα ελληνικά

Η Πνευματική Ιδιοκτησία είναι το κατεξοχήν ρυθμιστικό πλαίσιο διαχείρισης και χρήσης προστατευόμενου υλικού που συγκεντρώνεται στις Βιβλιοθήκες τα Αρχεία και τα Μουσεία. Την 17^η Απριλίου 2019, τέθηκε σε ισχύ η Οδηγία 2019/790 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία προβλέπει κανόνες για την **προσαρμογή ορισμένων εξαιρέσεων** επί των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σε ψηφιακά περιβάλλοντα, τα οποία αφορούν ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, ήτοι προσιτές στο κοινό βιβλιοθήκες, μουσεία, αρχεία ή ιδρύματα κινηματογραφικής ή ακουστικής κληρονομιάς. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της προώθησης της πολιτιστικής πολυμορφίας και της επίτευξης ευρύτερης πρόσβασης του κοινού στην πολιτιστική κληρονομιά, η Οδηγία προβλέπει εξαιρέσεις οι οποίες αναφέρονται στην εξόρυξη κειμένων και δεδομένων, στη δημιουργία αντιγράφων υλικού με σκοπό τη διατήρηση, στη διευκόλυνση της χρήσης έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας μη διαθέσιμων στο εμπόριο υπέρ των ανωτέρω φορέων και επιπλέον, προβλέπει μέτρα προστασίας του δημόσιου τομέα αναφορικά με έργα των εικαστικών τεχνών. Η εν λόγω Οδηγία αναμένεται να επηρεάσει σημαντικά το νομικό πλαίσιο λειτουργίας των ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς, ιδίως κατά τη μεταφορά της στις εθνικές έννομες τάξεις μέχρι τον Ιούνιο του 2021 και ως εκ τούτου η μελέτη και αξιολόγηση των ρυθμίσεών της καθίσταται επιτακτική.

Λέξεις Κλειδιά: *Πνευματική Ιδιοκτησία, Εξαιρέσεις, Οδηγία Ευρωπαϊκής Ένωσης 2019/790, Ιδρύματα Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Ψηφιακό Περιβάλλον, Εξόρυξη Κειμένων και Δεδομένων, Έργα μη Διαθέσιμα στο Εμπόριο*

Περίληψη στα αγγλικά

Copyright is per excellence the regulatory framework for the management and use of protected material collected in Libraries, Archives and Museums. On 17 April 2019, Directive 2019/790 of the European Union entered into force, which lays down rules for **adapting certain exemptions** to copyright in digital environments, concerning cultural heritage institutions, namely publicly accessible libraries, museums, archives or film or audio heritage institutions. More specifically, in the context of promoting cultural diversity and achieving wider public access to cultural heritage, the Directive provides exceptions relating to text and data mining, to the creation of copies of material for the purpose of preservation, as well as to facilitating the use of non-commercial works and other objects of protection for the benefit of the above bodies and, in addition, provides for public sector protection measures in relation to works of fine arts. This Directive is expected to significantly affect the legal framework for the operation of cultural heritage institutions, in particular during its transfer to the national legal order by June 2021, and therefore the study and evaluation of its regulations becomes imperative.

Keywords: *Copyright, Exceptions, EU Directive 2019/790, Cultural Heritage Institutions, Digital Environment, Text and Data Mining, Out of Commerce Works*

Πίνακας περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ – ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ	II
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ	III
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ	IV
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	V
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1 ΠΛΑΙΣΙΟ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.	2
1.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.	2
1.3 ΟΡΙΣΜΟΙ.	3
1.4 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΞΑΙΡΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ.	5
1.5 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΕΞΑΙΡΕΣΕΙΣ / ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2019/790	7
2.1 ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΣΚΟΠΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ (Άρθρο 3).	7
2.2 ΓΕΝΙΚΗ ΕΞΑΙΡΕΣΗ / ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΟΣΩΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ (Άρθρο 4).	11
2.3 ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΓΙΑ ΛΟΓΟΥΣ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ (Άρθρο 6).	13
2.4 ΧΡΗΣΗ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΜΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΣΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΑΠΟ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ (Άρθρο 8).....	16
2.4.1 Διασυνοριακές χρήσεις (Άρθρο 9).....	18
2.4.2 Μέτρα δημοσιότητας (Άρθρο 10).....	19
2.4.3 Διάλογος με τα ενδιαφερόμενα μέρη (Άρθρο 11).....	20
2.4.4 Συνθετική παρουσίαση.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΡΥΘΜΙΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΕΡΓΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΚΑΤΑΣΤΕΙ ΚΟΙΝΟ ΚΤΗΜΑ (Άρθρο 14)	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2019/790 ΥΠΟ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2019/790	35
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	36

ΠΡΟΣΘΕΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	39
----------------------------	----

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή.

Στο σύγχρονο ψηφιακό κόσμο, όπως αυτός διαμορφώνεται καθημερινά από τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις, το δίκαιο της Πνευματικής Ιδιοκτησίας δοκιμάζεται έντονα, προσπαθώντας να αφομοιώσει τις συνέπειες αυτών των εξελίξεων και να προσαρμόσει το ρυθμιστικό πλαίσιο των κανόνων του σε αυτές. Από νωρίς, η Ευρωπαϊκή Ένωση, ανταποκρινόμενη στις αρχές της ελεύθερης κυκλοφορίας της πληροφορίας και των αγαθών στην εσωτερική αγορά, προέβη στην έκδοση διαφόρων οδηγιών για την εναρμόνιση της νομοθεσίας των κρατών μελών της, στον τομέα των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων, δημιουργώντας ένα πλαίσιο στο οποίο μπορεί να λάβει χώρα η εκμετάλλευση των έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας. Το εν λόγω εναρμονισμένο νομικό πλαίσιο συνέβαλε αποτελεσματικά έως σήμερα στην εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και ενθάρρυνε την καινοτομία, τη δημιουργικότητα, την επένδυση και την παραγωγή νέου περιεχομένου στο ψηφιακό περιβάλλον, αποσκοπώντας στην αποφυγή του κατακερματισμού της εσωτερικής αγοράς.

Με δεδομένες τις ανωτέρω τεχνολογικές προκλήσεις, η σχετική νομοθεσία έπρεπε να διασφαλιστεί ως προς τις μελλοντικές εξελίξεις και να εξαλείψει την ανασφάλεια δικαίου που αυτές δημιουργούν ανάμεσα στους δικαιούχους και τους χρήστες. Για τον λόγο αυτό την 17η Απριλίου 2019 τέθηκε σε ισχύ η Οδηγία 2019/790/ΕΕ, γνωστή και ως “Οδηγία DSM” για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/ΕΚ και 2001/29/ΕΚ. Η εν λόγω Οδηγία προβλέπει, μεταξύ άλλων, κανόνες για την προσαρμογή ορισμένων εξαιρέσεων και περιορισμών επί των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σε ψηφιακά και διασυνοριακά περιβάλλοντα, καθώς και μέτρα για τη διευκόλυνση ορισμένων πρακτικών χορήγησης αδειών, ιδίως αλλά όχι αποκλειστικά όσον αφορά τη διάδοση έργων μη διαθέσιμων στο εμπόριο και άλλων αντικειμένων προστασίας και την επιγραμμική διαθεσιμότητα οπτικοακουστικών έργων σε πλατφόρμες διάθεσης βίντεο κατά παραγγελία για τη διασφάλιση ευρύτερης πρόσβασης στο περιεχόμενο και τέλος την διευκόλυνση της χρήσης περιεχομένου, που ανήκει πλέον στον Δημόσιο Τομέα.

Οι ψηφιακές τεχνολογίες δεν θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστη τη λειτουργία των ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως αυτά ορίζονται από την Οδηγία και

περιλαμβάνουν τις προσιτές στο κοινό βιβλιοθήκες, μουσεία, αρχεία (ή ιδρύματα κινηματογραφικής ή ακουστικής κληρονομιάς).

Οι διατάξεις των άρθρων της Οδηγίας που αφορούν τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς σχετίζονται **α)** με την **εισαγωγή υποχρεωτικής εξαίρεσης για τον σκοπό διεξαγωγής κειμένων και δεδομένων** για σκοπούς επιστημονικής έρευνας που αναλύονται στα άρθρα 3 και 4, **β)** την **εισαγωγή υποχρεωτικής εξαίρεσης για σκοπούς διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς** που αναλύονται στο άρθρο 6, **γ)** την **πρόβλεψη μηχανισμών για τα έργα που είναι μη διαθέσιμα στο εμπόριο** που αναλύονται στα άρθρα 8 έως 11 και **δ)** με το **ζήτημα της αναπαραγωγής εικαστικών έργων** που έχουν καταστεί κοινό κτήμα που αναλύονται στο άρθρο 14.

Συνολικά, οι εξαιρέσεις και λοιπές ρυθμίσεις που προβλέπονται στην Οδηγία 2019/790/ΕΕ επιδιώκουν την επίτευξη δίκαιης ισορροπίας μεταξύ αφενός των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των δημιουργών και άλλων δικαιούχων και αφετέρου των ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς και συνεκδοχικά, των χρηστών.

1.1 Πλαίσιο, σκοπός και στόχοι της διπλωματικής εργασίας.

Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στη μελέτη και κριτική αξιολόγηση των ρυθμίσεων της Οδηγίας 2019/790 που αναφέρονται στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς (βιβλιοθήκες, αρχεία, μουσεία) μέσω της **συνθετικής παρουσίασης** των επίμαχων ρυθμίσεων της Οδηγίας και των προβλημάτων διαχείρισης υλικού που επιδιώκουν να διευθετήσουν. Αντιστοίχως, θα διερευνηθεί **η προβληματική σχετικά με το μέλλον** των φορέων πολιτιστικής κληρονομιάς εντός της ψηφιακής ενιαίας αγοράς, ιδίως υπό το πρίσμα της επικείμενης μεταφοράς της εν λόγω Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη.

1.2 Μεθοδολογία.

Η εργασία στηρίζεται σε βιβλιογραφική έρευνα και νομική ανάλυση χρησιμοποιώντας τα μεθοδολογικά εργαλεία της έρευνας του δικαίου που εφαρμόζονται στη νομική επιστήμη. Ειδικότερα, θα πραγματοποιηθεί βιβλιογραφική επισκόπηση των ρυθμίσεων της Οδηγίας και ανάλυση σχετικών με την Οδηγία νομικών κειμένων. Παράλληλα, θα πραγματοποιηθεί αντιπαραβολή του υφιστάμενου πλαισίου πνευματικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα με τις εισαγόμενες ρυθμίσεις της Οδηγίας.

Τα ερευνητικά στάδια υλοποίησης της εργασίας είναι τα ακόλουθα:

Στάδιο 1: Διαμόρφωση πλάνου έρευνας και βιβλιογραφική Έρευνα

Στάδιο 2: Θεματική οριοθέτηση, αποκρυστάλλωση προβληματικής και ερωτήματος έρευνας και διαμόρφωση πλάνου συγγραφής

Στάδιο 3: Συγγραφή

1.3 Ορισμοί.

Πνευματική Ιδιοκτησία: Οι πνευματικοί δημιουργοί, με τη δημιουργία του έργου, αποκτούν πάνω σ' αυτό πνευματική ιδιοκτησία, που περιλαμβάνει, ως αποκλειστικά και απόλυτα δικαιώματα, το δικαίωμα της εκμετάλλευσης του έργου (περιουσιακό δικαίωμα) και το δικαίωμα της προστασίας του προσωπικού τους δεσμού προς αυτό (ηθικό δικαίωμα). Ο ανωτέρω νομοθετικός ορισμός προβλέπεται στο άρθρο 1§1 ν. 2121/1993 και απηχεί την ηπειρωτικοδικαϊκή προσέγγιση του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας.

Έργο: Ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή, ιδίως τα γραπτά ή προφορικά κείμενα, οι μουσικές συνθέσεις, με κείμενο ή χωρίς, τα θεατρικά έργα, με μουσική ή χωρίς, οι χορογραφίες και οι παντομίμες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών, στα οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτηριστικά έργα και οι λιθογραφίες, τα αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών, οι εικονογραφήσεις, οι χάρτες, τα τρισδιάστατα έργα που αναφέρονται στη γεωγραφία, την τοπογραφία, την αρχιτεκτονική ή την επιστήμη. (Νόμος 2121/1993, άρθρο 2 παράγραφος 1). Ο εν λόγω ορισμός απηχεί τη διεθνώς αποδεκτή προσέγγιση του προστατευόμενου αντικειμένου από το δικαίο πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ιδρύματα Πολιτιστικής Κληρονομιάς: Οι Δημόσιες Βιβλιοθήκες, τα Μουσεία-ανεξάρτητα από το είδος των έργων τα οποία διατηρούν στις μόνιμες συλλογές τους- καθώς και Αρχεία και Ιδρύματα Κινηματογραφικής ή Ακουστικής Κληρονομιάς. (Άρθρο 2, στοιχείο 3 της Οδηγίας 2019/790)

Ερευνητικός Οργανισμός: Το Πανεπιστήμιο, συμπεριλαμβανομένων των Βιβλιοθηκών του, το Ερευνητικό Ίδρυμα ή κάθε άλλη οντότητα με πρωταρχικό στόχο τη διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας ή την εκτέλεση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που περιλαμβάνουν επίσης τη διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας α) σε μη κερδοσκοπική βάση ή μέσω της εκ νέου επένδυσης όλων των κερδών του στην επιστημονική του έρευνα ή β) στο πλαίσιο

αποστολής δημοσίου συμφέροντος αναγνωρισμένης από κράτος μέλος, κατά τρόπον ώστε μια επιχείρηση που ασκεί αποφασιστική επιρροή σε έναν τέτοιο οργανισμό να μη μπορεί να επωφεληθεί κατά προτεραιότητα στην πρόσβαση στα αποτελέσματα αυτής της επιστημονικής έρευνας. (Άρθρο 2, στοιχείο 1 της Οδηγίας 2019/790)

Περιουσιακό Δικαίωμα: Το αποκλειστικό και απόλυτο δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης ενός έργου.

Ηθικό Δικαίωμα: Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού προέρχεται από την ανθρωπιστική αντίληψη για την πνευματική ιδιοκτησία. Βασική παραδοχή είναι ότι ο δημιουργός έχει έναν ιδιαίτερο δεσμό με το δημιούργημά του πέρα από το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης. Το έργο αποτελεί εξωτερίκευση της προσωπικότητάς του. Έχει και αυτό, όπως και το περιουσιακό δικαίωμα, επιμέρους εκφάνσεις. Είναι όμως, σε αντίθεση με το περιουσιακό δικαίωμα, αμεταβίβαστο και ο δημιουργός δεν μπορεί να παραιτηθεί από αυτό. Το ηθικό δικαίωμα, σε αντίθεση με το περιουσιακό, δε μεταφράζεται σε επιπλέον αμοιβή του δημιουργού και δεν εξαγοράζεται.

Έργα Εκτός Εμπορίου: Ένα έργο ή άλλο αντικείμενο προστασίας θεωρείται μη διαθέσιμο στο εμπόριο όταν μπορεί να συναχθεί, κατά τεκμήριο, με καλή πίστη ότι το συνολικό έργο ή άλλο αντικείμενο προστασίας δεν διατίθεται στο κοινό μέσω των συνηθισμένων εμπορικών διαύλων αφού έχει καταβληθεί εύλογη προσπάθεια να προσδιοριστεί εάν είναι διαθέσιμο στο κοινό. (Άρθρο 8, παράγραφος 5 της Οδηγίας 2019/790)

Ορφανά Έργα: Τα ορφανά έργα είναι έργα, τα οποία προστατεύονται με δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ή/και συγγενικά δικαιώματα και των οποίων οι δικαιούχοι (π.χ. δημιουργοί ή οι κληρονόμοι τους, εκδότες, παραγωγοί οπτικοακουστικών έργων, δισκογραφικές εταιρείες, ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί, κ.ά.) δεν έχουν ταυτοποιηθεί ή ακόμα και αν έχουν ταυτοποιηθεί, δεν έχουν εντοπιστεί παρά τη διενέργεια καλόπιστης επιμελούς αναζήτησης από τους φορείς χρήσης ορφανών έργων.

Δημόσιος Τομέας (Public Domain / Domaine Public): Ως Δημόσιος Τομέας ορίζεται ο χώρος εκείνος ο οποίος βρίσκεται εκτός πνευματικής ιδιοκτησίας επειδή αφορά έργα που ήταν εξαρχής εκτός προστασίας (π.χ. εκφράσεις της πολιτειακής αρμοδιότητας), είτε έργα που εξέπεσαν της προστασίας μετά την πάροδο 70 ετών από τον θάνατο του δημιουργού τους.

Εξαίρεση / Περιορισμός Περιουσιακού Δικαιώματος: Οι δύο έννοιες μπορούν να θεωρηθούν ταυτόσημες και αναφέρονται στην ελεύθερη χρήση ενός έργου χωρίς πληρωμή αμοιβής.

1.4 Περιορισμοί και Εξαιρέσεις στην Πνευματική Ιδιοκτησία.

Η πνευματική ιδιοκτησία αναγνωρίζεται από το νόμο καταρχήν ως δικαίωμα απεριόριστο, καθιερώνοντας αποκλειστική κυριαρχία του δημιουργού πάνω στο πνευματικό του δημιούργημα ως φυσική συνέπεια της διαδικασίας παραγωγής του. Ωστόσο διαπιστώνεται ότι η πνευματική δημιουργία (λογοτεχνική, επιστημονική, καλλιτεχνική), έχουσα έντονα ηθικοκοινωνικό χαρακτήρα, προσρίζεται από τη φύση της προς την κοινωνική ολότητα. Η ελεύθερη διάδοση του έργου διευκολύνει την ανάγκη πληροφόρησης του κοινωνικού συνόλου, επιτρέπει την επιστημονική πρόοδο καλύπτει εκπαιδευτικές ανάγκες ή επιβάλλεται από λόγους πολιτιστικούς (Καλλινίκου, 2005: 195).

Θέλοντας ο νομοθέτης να βρει τομή στη διάσταση μεταξύ του αποκλειστικού δικαιώματος του δημιουργού στο έργο και των συμφερόντων των κοινωνιών και της ολότητας γενικά, καθιερώνει περιορισμούς της πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο υπέρ ατομικών συμφερόντων των κοινωνιών όσο και της κοινωνικής ολότητας (Κοτσίρης, 2011: 246). Οι περιορισμοί αυτοί αναφέρονται στο περιουσιακής φύσης δικαίωμα του δημιουργού, με την έννοια ότι η χρήση του έργου μπορεί να γίνει, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις που προβλέπει ο νόμος, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή (Κοτσίρης, 2011:246). Αξίζει να σημειωθεί, στο σημείο αυτό, ότι εκτός από τον όρο “περιορισμός” του περιουσιακού δικαιώματος, συναντάται και ο όρος “εξαίρεση” (όπως στην Οδηγία 2019/790) και έχει γίνει δεκτό ότι οι δύο έννοιες είναι ταυτόσημες, αφού εννοιολογικά προσδιορίζουν τα όρια του περιουσιακού δικαιώματος αναφορικά με το περιεχόμενο και την έκτασή του, έχουν δε καθιερωθεί σε όλες τις νομοθεσίες, διεθνείς συμβάσεις και κοινοτικές οδηγίες (Καλλινίκου, 2005: 197).

Στην ισχύουσα ελληνική νομοθεσία, οι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού προβλέπονται στο τέταρτο κεφάλαιο του Ν. 2121/1993 και αφορούν περιορισμούς, μεταξύ άλλων, για λόγους ενημέρωσης του κοινού, διδασκαλίας και εκπαιδευτικών αναγκών, επιστημονικούς, πολιτιστικούς, διοικητικούς ή δικαστικούς. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι ως άνω περιορισμοί, αποτελούν εξαιρετικές ρυθμίσεις του νόμου και θα πρέπει να εφαρμόζονται σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, οι οποίες δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου και δεν θίγουν τα έννομα συμφέροντα του δικαιούχου, σύμφωνα με τη ρήτρα γενικής εφαρμογής επί των περιορισμών που θέτει το άρθρο 28Γ του Νόμου 2121/1993.

1.5 Οργάνωση Κεφαλαίων.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα γίνει **παρουσίαση και βιβλιογραφική επισκόπηση** των άρθρων της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ που αφορούν **τις ειδικές εξαιρέσεις** προς όφελος/με επωφελομένους τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς επίσης, ανάλυση και βιβλιογραφική σύνθεση σχετικών με την Οδηγία νομικών κειμένων (**Κεφάλαιο 2**). Επιπρόσθετα θα αναλυθεί και το άρθρο 14 το οποίο δεν συνιστά εξαίρεση όπως τα προαναφερθέντα, αλλά αρνητικό πλάσμα περί μη προστασίας και δεν αφορά αποκλειστικά τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά επηρεάζει σημαντικά την λειτουργία τους (**Κεφάλαιο 3**). Τέλος, θα πραγματοποιηθεί μία κριτική αποτίμηση των ανωτέρω ρυθμίσεων (**Κεφάλαιο 4**), πριν τη διατύπωση συμπερασματικών σκέψεων για το μέλλον των Ιδρυμάτων Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ενόψει της ενσωμάτωσης της Οδηγίας 2019/790 στην εσωτερική έννομη τάξη (**Κεφάλαιο 5 -Επίλογος**).

Κεφάλαιο 2. Εξαιρέσεις / Περιορισμοί και λοιποί μηχανισμοί υπέρ των Ιδρυμάτων Πολιτιστικής Κληρονομιάς εντός της Οδηγίας 2019/790.

2.1 Εξόρυξη κειμένων και δεδομένων για σκοπούς επιστημονικής έρευνας (Άρθρο 3).

Η υποχρεωτική εξαίρεση του άρθρου 3 της Οδηγίας 2019/790 αφορά την εξόρυξη κειμένων και δεδομένων για σκοπούς επιστημονικής έρευνας. «Η έννοια “εξόρυξη κειμένων και δεδομένων” ορίζεται ως κάθε αυτοματοποιημένη αναλυτική τεχνική που αποσκοπεί στην υπολογιστική ανάλυση κειμένων ή δεδομένων σε ψηφιακή μορφή, με στόχο την παραγωγή πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων, ενδεικτικά, προτύπων, τάσεων και συσχετισμών¹». Οι τεχνολογίες εξόρυξης κειμένων και δεδομένων αναφέρονται γενικά στις νέες τεχνολογίες που παρέχουν τη δυνατότητα αυτοματοποιημένης υπολογιστικής ανάλυσης μεγάλου όγκου δεδομένων με σκοπό την απόκτηση γνώσης. Οι τεχνολογίες αυτές συνιστούν σημαντικά ερευνητικά εργαλεία (Hugenholtz, 2019) «όχι μόνο στην επιστήμη αλλά και σε άλλους τομείς και ωφελούν τα πανεπιστήμια και άλλους ερευνητικούς οργανισμούς και ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, αφού θα τους δινόταν η δυνατότητα να διεξάγουν έρευνα στο πλαίσιο των κοινών δραστηριοτήτων τους²». Σύμφωνα με την πρώτη παράγραφο του άρθρου 3, «Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπουν εξαίρεση στα δικαιώματα που προβλέπονται στο άρθρο 5 στοιχείο α) και στο άρθρο 7 παράγραφος 1 της Οδηγίας 96/9,^{3 4} καθώς και στο άρθρο 2 της Οδηγίας 2001/29⁵ σχετικά με τις αναπαραγωγές και τις

¹ Άρθρο 2 στοιχείο 2 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

² Αιτ. σκ. 8 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

³ Άρθρο 5 στοιχείο α της Οδηγίας 96/9/ΕΚ: Ο δημιουργός βάσης δεδομένων έχει το αποκλειστικό δικαίωμα, όσον αφορά την έκφραση της βάσης αυτής που επιδέχεται προστασία βάσει του δικαιώματος του δημιουργού, να εκτελεί ή να επιτρέπει τις ακόλουθες πράξεις: α) προσωρινή ή διαρκή αναπαραγωγή της βάσης δεδομένων με κάθε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει.

⁴ Άρθρο 7 παράγραφος 1 της Οδηγίας 96/9/ΕΚ: Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχουν στον κατασκευαστή μιας βάσης δεδομένων το δικαίωμα να απαγορεύει την εξαγωγή ή/και

εξαγωγές που πραγματοποιούνται από ερευνητικούς οργανισμούς και ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, με σκοπό τη διεξαγωγή, για τους σκοπούς της επιστημονικής έρευνας, της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων από έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας υλικό, στο οποίο έχουν νόμιμη πρόσβαση». Περαιτέρω, το περιεχόμενο του άρθρου 3 έχει ως εξής:

2. «Αντίγραφα έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας που δημιουργούνται σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου, αποθηκεύονται με κατάλληλο επίπεδο ασφάλειας και μπορούν να φυλάσσονται για σκοπούς επιστημονικής έρευνας, συμπεριλαμβανομένης της επαλήθευσης των αποτελεσμάτων της έρευνας.
3. Οι δικαιούχοι επιτρέπεται να εφαρμόζουν μέτρα με σκοπό την εξασφάλιση της ασφάλειας και της ακεραιότητας των δικτύων και των βάσεων δεδομένων όπου φιλοξενούνται τα έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας. Τα εν λόγω μέτρα δεν υπερβαίνουν το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του στόχου αυτού.
4. Τα κράτη μέλη ενθαρρύνουν τους δικαιούχους, τους ερευνητικούς οργανισμούς και τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να καθορίσουν κοινά αποδεκτές βέλτιστες πρακτικές σχετικά με την εφαρμογή της υποχρέωσης και των μέτρων που αναφέρονται στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου αντίστοιχα⁶».

επαναχρησιμοποίηση του συνόλου ή ουσιώδους μέρους, αξιολογούμενου ποιοτικά ή ποσοτικά, του περιεχομένου της βάσης δεδομένων, εφόσον η απόκτηση, ο έλεγχος ή η παρουσίαση του περιεχομένου της βάσης καταδεικνύουν ουσιώδη ποιοτική ή ποσοτική επένδυση.

⁵ Άρθρο 2 της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ: Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν, την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει:

- α) στους δημιουργούς, όσον αφορά τα έργα τους,
- β) στους καλλιτέχνες ερμηνευτές ή εκτελεστές, όσον αφορά την εγγραφή σε υλικό φορέα των ερμηνειών η εκτελέσεών τους,
- γ) στους παραγωγούς φωνογραφήματων, όσον αφορά τα φωνογραφήματά τους,
- δ) στους παραγωγούς της πρώτης υλικής ενσωμάτωσης ταινιών σε φορέα, όσον αφορά το πρωτότυπο και τα αντίγραφα των ταινιών τους,
- ε) στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, όσον αφορά την υλική ενσωμάτωση των εκπομπών τους, που μεταδίδονται ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής μετάδοσης.

⁶ Άρθρο 3 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

Η υποχρεωτική εξαίρεση του άρθρου 3 για τις χρήσεις των τεχνολογιών εξόρυξης κειμένων και δεδομένων τροποποιεί σχετικά τις Οδηγίες 96/9 και 2001/29 καθώς επιτρέπει σε ερευνητικούς οργανισμούς και ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να προβαίνουν σε εξαγωγές και αναπαραγωγές νομίμως προσβάσιμων έργων και άλλου υλικού τα οποία είναι προστατευμένα από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας προκειμένου να διεξάγουν, τα ίδια τα ερευνητικά, πανεπιστημιακά και πολιτιστικά ιδρύματα ή άλλα πρόσωπα που συνδέονται με αυτά, για τους σκοπούς της επιστημονικής έρευνας εξόρυξη κειμένων και δεδομένων (Μαρκέλλου, 2019).

«Σύμφωνα με την υφιστάμενη ενωσιακή πολιτική έρευνας, που ενθαρρύνει τη συνεργασία των πανεπιστημίων και των ερευνητικών ιδρυμάτων με τον ιδιωτικό τομέα, οι ερευνητικοί οργανισμοί θα πρέπει επίσης να επωφελούνται από μία τέτοια εξαίρεση όταν οι ερευνητικές τους δραστηριότητες διεξάγονται στο πλαίσιο συμπράξεων μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Ενώ οι ερευνητικοί οργανισμοί και τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς θα πρέπει να συνεχίσουν να αποτελούν τους επωφελούμενους αυτής της εξαίρεσης, θα πρέπει επίσης να είναι σε θέση να βασίζονται στους ιδιωτικούς εταίρους τους για την διεξαγωγή της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων, μεταξύ άλλων μέσω της χρήσης των τεχνολογικών εργαλείων τους⁷».

Από το περιεχόμενο της αιτιολογικής σκέψης 11 της Οδηγίας 2019/790 καθίσταται σαφές ότι η υποχρεωτική εξαίρεση του άρθρου 3 της Οδηγίας για την επιστημονική έρευνα δεν περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις όπου τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά ιδρύματα ή τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς διεξάγουν μόνο τους επιστημονική έρευνα αλλά καλύπτει επίσης και τις περιπτώσεις συμπράξεων μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα για τη διεξαγωγή της επιστημονικής έρευνας που αφορά τα επωφελούμενα ιδρύματα αυτής της εξαίρεσης (Μαρκέλλου, 2019).

«Λαμβάνοντας υπόψη τη φύση και το πεδίο εφαρμογής της υποχρεωτικής εξαίρεσης του άρθρου 3 της Οδηγίας 2019/790 η οποία περιορίζεται σε οντότητες που διεξάγουν επιστημονική έρευνα, κάθε ενδεχόμενη βλάβη των δικαιούχων που προκαλείται μέσω αυτής της εξαίρεσης θα είναι ελάχιστη. Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν θα πρέπει να προβλέψουν αποζημίωση των δικαιούχων σε σχέση με τις χρήσεις που εμπίπτουν στις εξαιρέσεις της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων που θεσπίζονται με την παρούσα Οδηγία⁸».

⁷ Αιτ. σκ. 11 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

⁸ Αιτ. σκ. 17 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

Στην αιτιολογική σκέψη 17 της Οδηγίας 2019/790 αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν θα πρέπει να προβλέψουν αποζημίωση των δικαιούχων σε σχέση με τις χρήσεις που εμπίπτουν στις εξαιρέσεις της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων που θεσπίζονται με την παρούσα Οδηγία δεδομένου ότι η εν λόγω εξαίρεση περιορίζεται σε ερευνητικούς οργανισμούς και ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς που διεξάγουν επιστημονική έρευνα και επομένως κάθε ενδεχόμενη προκληθείσα από την εξαίρεση αυτή βλάβη των δικαιούχων τεκμαίρεται ελάχιστη (Μαρκέλλου, 2019).

«Οι ερευνητικοί οργανισμοί και τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, για παράδειγμα για τη μεταγενέστερη επικύρωση των αποτελεσμάτων της επιστημονικής έρευνας, να χρειαστεί να διατηρούν αντίγραφα τα οποία παρήγαγαν δυνάμει της υποχρεωτικής εξαίρεσης του άρθρου 3 της Οδηγίας 2019/790 για τους σκοπούς της διενέργειας της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων. Στις περιπτώσεις αυτές, τα αντίγραφα θα πρέπει να αποθηκεύονται σε ασφαλές περιβάλλον. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να είναι ελεύθερα να αποφασίζουν, σε εθνικό επίπεδο και έπειτα από διαβουλεύσεις με τα σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη, σχετικά με τις περαιτέρω συγκεκριμένες ρυθμίσεις για τη διατήρηση των αντιγράφων, συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας διορισμού αξιόπιστων φορέων για το σκοπό της αποθήκευσης των εν λόγω αντιγράφων. Προκειμένου να μην περιοριστεί αδικαιολόγητα η εφαρμογή της εξαίρεσης του άρθρου 3 της Οδηγίας 2019/790, οι ρυθμίσεις αυτές θα πρέπει να είναι αναλογικές και να περιορίζονται στο μέτρο που είναι αναγκαίο για τη διατήρηση των αντιγράφων με ασφαλή τρόπο και την πρόληψη μη εγκεκριμένων χρήσεων. Χρήσεις για σκοπούς επιστημονικής έρευνας άλλους από την εξόρυξη κειμένων και δεδομένων, όπως η επιστημονική αξιολόγηση από ομότιμους και η από κοινού έρευνα, θα πρέπει να εξακολουθήσουν να καλύπτονται, κατά περίπτωση, από την εξαίρεση ή τον περιορισμό που προβλέπεται στο άρθρο 5 παράγραφος 3 στοιχείο α) της Οδηγίας 2001/29⁹».

⁹ Άρθρο 5 παράγραφος 3 της Οδηγίας 2001/29/EK: Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να προβλέπουν εξαιρέσεις ή περιορισμούς, στα δικαιώματα που αναφέρονται στα άρθρα 2 και 3 της Οδηγίας 2001/29/EK στις ακόλουθες περιπτώσεις, α) χρήση χάριν μόνο παραδείγματος κατά τη διδασκαλία ή την επιστημονική έρευνα, εφόσον αναφέρεται η πηγή, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος του δημιουργού, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο και εφόσον δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό. Άρθρο 2 της Οδηγίας 2001/29/EK: Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν, την

2.2 Γενική Εξαίρεση / Περιορισμός όσον αφορά την εξόρυξη κειμένων και δεδομένων (Άρθρο 4).

Η υποχρεωτική εξαίρεση που ορίζεται στο άρθρο 4 της Οδηγίας 2019/790, επιτρέπει σε όλους, συμπεριλαμβανομένων και των πολιτιστικών φορέων, να προβαίνουν σε αναπαραγωγές και εξαγωγές νομίμως προσβάσιμων έργων και άλλου υλικού προστατευμένων από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας για το σκοπό της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων ανεξαρτήτως σκοπού, ερευνητικού ή μη, ανεξαρτήτως εμπορικού ή μη χαρακτήρα (Μαρκέλλου, 2019).

άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει:

- α) στους δημιουργούς, όσον αφορά τα έργα τους,
- β) στους καλλιτέχνες ερμηνευτές ή εκτελεστές, όσον αφορά την εγγραφή σε υλικό φορέα των ερμηνειών η εκτελέσεών τους,
- γ) στους παραγωγούς φωνογραφήματων, όσον αφορά τα φωνογραφήματά τους,
- δ) στους παραγωγούς της πρώτης υλικής ενσωμάτωσης ταινιών σε φορέα, όσον αφορά το πρωτότυπο και τα αντίγραφα των ταινιών τους,
- ε) στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, όσον αφορά την υλική ενσωμάτωση των εκπομπών τους, που μεταδίδονται ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής μετάδοσης. Άρθρο 3 της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ: 1. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχουν στους δημιουργούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν κάθε παρουσίαση στο κοινό των έργων τους, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, καθώς και να καθιστούν προσιτά τα έργα τους στο κοινό κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος. 2. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν τη διάθεση στο κοινό, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος: α) στους καλλιτέχνες ερμηνευτές ή εκτελεστές, όσον αφορά την εγγραφή σε υλικό φορέα των ερμηνειών ή εκτελέσεών τους, β) στους παραγωγούς φωνογραφήματων, όσον αφορά τα φωνογραφήματά τους, γ) στους παραγωγούς της πρώτης υλικής ενσωμάτωσης ταινιών, όσον αφορά το πρωτότυπο και τα αντίγραφα των ταινιών τους, δ) στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, όσον αφορά την υλική ενσωμάτωση των εκπομπών τους, που μεταδίδονται ενσυρμάτως η ασυρμάτως, συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής αναμετάδοσης.

¹⁰ Αιτ. σκ. 15 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

1. «Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπουν εξαίρεση ή περιορισμό στα δικαιώματα που προβλέπονται στο άρθρο 5 στοιχείο α) και στο άρθρο 7 παράγραφος 1 της Οδηγίας 96/9,¹¹ καθώς στο άρθρο 2 της Οδηγίας 2001/29¹² για αναπαραγωγές και εξαγωγές νομίμως προσβάσιμων έργων και άλλου υλικού για τους σκοπούς της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων.
2. Αναπαραγωγές και εξαγωγές που πραγματοποιούνται σύμφωνα με την παράγραφο 1 μπορεί να διατηρούνται για όσο διάστημα είναι αναγκαίο για τους σκοπούς της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων.
3. Η εξαίρεση ή ο περιορισμός που προβλέπεται στην παράγραφο 1 εφαρμόζεται υπό την προϋπόθεση ότι η χρήση έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας που αναφέρεται σε αυτήν την παράγραφο δεν έχει ρητά περιοριστεί από τους δικαιούχους των δικαιωμάτων τους με κατάλληλο τρόπο, όπως με μηχαναγνώσιμα μέσα για την περίπτωση περιεχομένου που έχει καταστεί διαθέσιμο κοινό επιγραμμικά.
4. Το παρόν άρθρο δεν θίγει την εφαρμογή του άρθρου 3 της παρούσας Οδηγίας¹³».

«Πέρα από τη σημασία τους στο πλαίσιο της επιστημονικής έρευνας, οι τεχνικές εξόρυξης κειμένων και δεδομένων χρησιμοποιούνται ευρέως τόσο από ιδιωτικούς όσο και από δημόσιους φορείς για την ανάλυση μεγάλων όγκων δεδομένων σε διάφορους τομείς της ζωής και για διάφορους σκοπούς, συμπεριλαμβανομένων των κρατικών υπηρεσιών, των σύνθετων επιχειρηματικών αποφάσεων και της ανάπτυξης νέων εφαρμογών ή τεχνολογιών. Ωστόσο η εξαίρεση αυτή θα πρέπει να εφαρμόζεται μόνο εφόσον οι δικαιούχοι δεν **έχουν παρακρατήσει τα δικαιώματα αναπαραγωγής και εξαγωγής για την εξόρυξη κειμένων και δεδομένων με τον ενδεδειγμένο τρόπο**. Οι δικαιούχοι θα πρέπει να είναι σε θέση να εφαρμόζουν μέτρα ώστε να εξασφαλίζουν ότι η διατήρηση των δικαιωμάτων τους γίνεται σεβαστή¹⁴». Σε κάθε περίπτωση η εξαίρεση του άρθρου 4 δεν θα πρέπει να θίγει την εξαίρεση του άρθρου 3 της Οδηγίας 2019/790 για την εξόρυξη κειμένων και δεδομένων για επιστημονική έρευνα (Μαρκέλλου, 2019).

¹¹ Ο.π. σημείωση 7 & 8.

¹² Ο.π. σημείωση 9.

¹³ Άρθρο 4 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

¹⁴ Αιτ. σκ. 18 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

2.3 Εξαιρέση για λόγους διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς (Άρθρο 6).

Η υποχρεωτική εξαιρέση του άρθρου 6 της Οδηγίας 2019/790 αφορά το ζήτημα της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σύμφωνα με αυτή, «τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπουν εξαιρέση στα δικαιώματα που προβλέπονται στο άρθρο 5 στοιχείο α) και στο άρθρο 7 παράγραφος 1 της Οδηγίας 96/9,¹⁵ καθώς στο άρθρο 2 της Οδηγίας 2001/29¹⁶ ώστε να επιτρέπουν στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να δημιουργούν αντίγραφα έργου ή άλλου αντικειμένου προστασίας που βρίσκεται στις συλλογές τους, σε οποιαδήποτε μορφή ή μέσο, για τους σκοπούς της διατήρησης των εν λόγω έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας και στον βαθμό που απαιτείται για την εν λόγω διατήρηση¹⁷».

«Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να προβλέψουν εξαιρέση δυνάμει της οποίας θα επιτρέπεται στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να αναπαράγουν έργα που βρίσκονται μόνιμα στις συλλογές τους, με σκοπό τη διατήρησή τους σε περίπτωση φθοράς των αρχικών αποθεμάτων. Η εξαιρέση αυτή θα πρέπει να επιτρέπει τη δημιουργία αντιγράφων με το κατάλληλο εργαλείο, μέσο ή τεχνολογία διατήρησης, σε οποιαδήποτε μορφή ή μέσο, στον απαιτούμενο αριθμό, σε οποιοδήποτε στάδιο της ύπαρξης ενός έργου και στον βαθμό που απαιτείται για σκοπούς διατήρησης. Οι πράξεις αναπαραγωγής που πραγματοποιούνται για σκοπούς άλλους από την διατήρηση των έργων θα πρέπει να υπόκεινται στην εξουσιοδότηση των δικαιούχων, εκτός εάν επιτρέπονται από άλλες εξαιρέσεις ή περιορισμούς που προβλέπονται στο δίκαιο της Ένωσης¹⁸».

Στην αιτιολογική σκέψη 27 της Οδηγίας 2019/790, παρατίθενται κάποιοι επί μέρους σκοποί οι οποίοι αναλύουν και περικλείονται στην έννοια της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως είναι η αντιμετώπιση της τεχνολογικής απαρχαίωσης ή της φθοράς των αρχικών αποθεμάτων ή η ασφάλιση έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας. Επιπλέον διευκρινίζεται ότι για την εφαρμογή της εξαιρέσης του άρθρου 6 της Οδηγίας 2019/790, τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς θα πρέπει να έχουν την δυνατότητα να προβαίνουν στη δημιουργία αντιγράφων με το κατάλληλο εργαλείο, μέσο ή τεχνολογία, σε οποιαδήποτε

¹⁵ Ο.π. σημείωση 7 & 8.

¹⁶ Ο.π. σημείωση 9.

¹⁷ Άρθρο 6 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

¹⁸ Αιτ. σκ. 27 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

μορφή ή μέσο, στον απαιτούμενο αριθμό, σε οποιοδήποτε στάδιο της ύπαρξης ενός έργου ή άλλου αντικειμένου δεκτικού προστασίας, υπό την επιφύλαξη πάντα του σκοπού που είναι αποκλειστικά και μόνο η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

«Τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς δεν διαθέτουν κατ' ανάγκη τα τεχνικά μέσα ή την εξειδίκευση για να αναλάβουν τις ενέργειες που απαιτούνται για να διατηρήσουν τα ίδια τις συλλογές τους, ιδίως στο ψηφιακό περιβάλλον, και μπορεί, ως εκ τούτου, να προσφύγουν στη συνδρομή άλλων πολιτιστικών ιδρυμάτων και άλλων τρίτων μερών για τον σκοπό αυτό. Βάσει της εξαίρεσης αυτής, για σκοπούς διατήρησης που προβλέπονται στην παρούσα Οδηγία, τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να βασίζονται σε τρίτα μέρη που ενεργούν για λογαριασμό τους και υπό την ευθύνη τους, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που έχουν την έδρα τους σε άλλα κράτη μέλη, για τη δημιουργία αντιγράφων¹⁹».

Στην αιτιολογική σκέψη 28 της Οδηγίας 2019/790, αποσαφηνίζεται ότι οι πολιτιστικοί φορείς έχουν τη δυνατότητα να βασίζονται σε τρίτα μέρη που ενεργούν για λογαριασμό τους και υπό την ευθύνη τους, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που έχουν την έδρα τους σε άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για τη δημιουργία αντιγράφων. Η εν λόγω αποσαφήνιση είναι ιδιαίτερα σημαντική καθότι δίνει πλέον τη δυνατότητα διαμοιρασμού ψηφιακού εξοπλισμού μέσα από διασυνοριακά δίκτυα ψηφιοποίησης και επιτρέπει την υπεργολαβία για την δημιουργία αντιγράφων διατήρησης (Keller, 2019).

Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία οι πράξεις αναπαραγωγής έργων στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς δεν αποσκοπούν, άμεσα ή έμμεσα, σε κανένα οικονομικό ή εμπορικό όφελος και υπόκεινται στο τεστ των τριών σταδίων, δηλαδή α) εφαρμόζονται μόνο σε ειδικές περιπτώσεις (αναπαραγωγή μέρος του έργου μόνο για ιδιωτική χρήση) β) δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου και γ) δεν θίγουν αδικαιολόγητα τα έννομα συμφέροντα του δημιουργού (Καλλινίκου, 2007: 134). Το άρθρο 22 παράγραφος 1 του Νόμου 2121/1993 αναφέρει ότι: «Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή ενός πρόσθετου αντιτύπου από μη κερδοσκοπικές βιβλιοθήκες ή αρχεία, που έχουν αντίτυπο του έργου στην μόνιμη συλλογή τους, προκειμένου να διατηρήσουν το αντίτυπο αυτό ή να το μεταβιβάσουν σε άλλη, μη κερδοσκοπική, βιβλιοθήκη ή αρχείο. Η αναπαραγωγή επιτρέπεται μόνο αν είναι αδύνατη η προμήθεια ενός τέτοιου αντιτύπου από την αγορά σε σύντομο χρόνο και με εύλογους όρους.» Η υποχρεωτική εξαίρεση του άρθρου 6 της

¹⁹ Αιτ. σκ. 28 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

Οδηγίας 2019/790 επιτρέπει την αναπαραγωγή των έργων από τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς χωρίς τους άνωθεν περιορισμούς.

Στην σημερινή εποχή της ψηφιακής πληροφορίας, η δημιουργία αντιγράφων έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας γίνεται με ψηφιακά μέσα. Για την μακροχρόνια διαφύλαξη και πρόσβαση σε ψηφιακό υλικό, με σεβασμό στη νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία, καθώς επίσης και για τη δημιουργία αντιγράφων έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να προβλέψουν νομοθετικές διατάξεις που να επιτρέπουν στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς την πολλαπλή αντιγραφή και μετακίνηση ψηφιακού πολιτιστικού υλικού για λόγους διαφύλαξης, με πλήρη συμμόρφωση στην ενωσιακή και διεθνή νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία. Ειδικότερα συνιστάται στα κράτη μέλη: α) να συλλέξουν πληροφορίες σχετικά με τις προγραμματιζόμενες ψηφιοποιήσεις πολιτιστικού υλικού, όπως βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων και οπτικοακουστικού υλικού, β) να ενθαρρύνουν τη συνεργασία μεταξύ ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς και ιδιωτικού τομέα αποβλέποντας στη δημιουργία νέων τρόπων χρηματοδότησης, γ) να βελτιώσουν τους μηχανισμούς ψηφιοποίησης ώστε να επιτευχθεί η διαλειτουργικότητα αναζήτησης, δ) να βελτιώσουν τις συνθήκες ψηφιοποίησης καθιερώνοντας μηχανισμούς για τη διευκόλυνση της χρήσης ορφανών έργων ή έργων που είναι εξαντλημένα ή έχουν αποσυρθεί από την κυκλοφορία, πάντοτε όμως ύστερα από διαβουλεύσεις με τα ενδιαφερόμενα μέρη. Τέλος, μεγάλη σημασία έχει και η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των φορέων, ώστε να αποφεύγεται η ψηφιοποίηση του ίδιου υλικού από τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς (Καλλινίκου, 2007: 159-160).

Συνοψίζοντας, με βάση τα ανωτέρω, η δράση των πολιτιστικών φορέων φαίνεται να διευκολύνεται με τη εν λόγω διάταξη της νέας Οδηγίας. Πιο συγκεκριμένα, θα ήταν ευκαίριο ο εθνικός νομοθέτης να επιλέξει μία ευρεία ερμηνεία της έννοιας του σκοπού διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και να εξοπλίσει τον κάθε πολιτιστικό φορέα, με την δυνατότητα να προβεί στην εν λόγω αναπαραγωγή για σκοπούς διατήρησης, χωρίς τεχνολογικούς ή ποσοτικούς περιορισμούς, σε οποιοδήποτε στάδιο της ύπαρξης ενός έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου. Οι μόνοι περιορισμοί που τίθενται είναι η εφαρμογή της εξαίρεσης στο πλαίσιο της εκπλήρωσης του σκοπού της διατήρησης και η λήψη ενός αντιγράφου έργων ή άλλων αντικειμένων που βρίσκονται μόνιμα στις συλλογές των ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς²⁰ (Μαρκέλλου, 2019).

²⁰Αιτ. σκ. 29 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ: Για τους σκοπούς της παρούσας Οδηγίας, έργα και άλλα αντικείμενα προστασίας θα πρέπει να θεωρείται ότι βρίσκονται μόνιμα στη συλλογή ενός ιδρύματος

2.4 Χρήση έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας μη διαθέσιμων στο εμπόριο από Ιδρύματα Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Άρθρο 8).

Η μαζική ψηφιοποίηση και η διάθεση διαδικτυακού περιεχομένου που προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα έφερε νέες διαστάσεις στην έρευνα περί πνευματικών δικαιωμάτων με σκοπό την προσαρμογή στις τεχνολογικές και κοινωνικές εξελίξεις. Τα έργα μαζικής ψηφιοποίησης υπονομεύουν τις κλασικές αρχές πνευματικών δικαιωμάτων και συχνά απαιτούν εναλλακτικές προσεγγίσεις σε σχέση με το πεδίο εφαρμογής και την άσκηση προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων. Η νόμιμη μαζική ψηφιοποίηση και η διάθεση διαδικτυακού περιεχομένου που προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα προϋποθέτει είτε την εξουσιοδότηση των δικαιούχων είτε την αιτιολόγηση βάσει εξαίρεσης από πνευματικά δικαιώματα. Κάθε απάντηση στις προκλήσεις μαζικής ψηφιοποίησης πρέπει να σέβεται αυτό το θεμελιώδες δίπτυχο πνευματικών δικαιωμάτων, προκειμένου να αποφευχθεί ο αδικαιολόγητος σφετερισμός πνευματικής ιδιοκτησίας. Για την περίπτωση των έργων εκτός εμπορίου υπογράφηκε από ενώσεις που εκπροσωπούν εκδότες, συγγραφείς, εταιρείες συλλογικής διαχείρισης και βιβλιοθήκες, υπό την αιγίδα της Επιτροπής της ΕΕ, Μνημόνιο Συνεργασίας για τις βασικές αρχές της ψηφιοποίησης και τη διάθεση έργων εκτός εμπορίου. Η προέλευση των άρθρων 8 έως 11 της Οδηγίας 2019/790 εντοπίζεται στις βασικές αρχές αυτού του Μνημονίου²¹ (Συνοδινού, 2019). Το περιεχόμενό τους καταστρώνεται ως εξής:

1. «Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπουν ότι οργανισμός συλλογικής διαχείρισης μπορεί, σύμφωνα με τις συμβάσεις ανάθεσης από δικαιούχους, να συνάπτει συμφωνία παραχώρησης μη αποκλειστικής άδειας για μη εμπορικούς σκοπούς με ίδρυμα

πολιτιστικής κληρονομιάς όταν τα εν λόγω ιδρύματα έχουν στην κυριότητα ή την μόνιμη κατοχή τους αντίγραφα των έργων αυτών ή άλλου υλικού, για παράδειγμα ως αποτέλεσμα μεταβίβασης της κυριότητας ή συμφωνίας παραχώρησης άδειας εκμετάλλευσης, υποχρεώσεων νόμιμης κατάθεσης ή ως αποτέλεσμα συμφωνιών μόνιμου/μακροχρόνιου δανεισμού.

²¹ Το Μνημόνιο Συνεργασίας (Memorandum of Understanding, Key Principles on the Digitisation and Making Available Out-of-Commerce Works) υπογράφηκε τις 20 Σεπτεμβρίου 2011, μεταξύ των κυριότερων αντιπροσώπων ενδιαφερόμενων μερών, δικαιούχων και Ευρωπαϊκών ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς.

πολιτιστικής κληρονομιάς, με σκοπό την αναπαραγωγή, διανομή, παρουσίαση στο κοινό ή τη διάθεση στο κοινό μη διαθέσιμων στο εμπόριο έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας που βρίσκονται μόνιμα στη συλλογή του ιδρύματος, ανεξάρτητα από το αν όλοι οι δικαιούχοι που καλύπτονται από την άδεια έχουν εξουσιοδοτήσει σχετικά τον οργανισμό συλλογικής διαχείρισης, με την προϋπόθεση ότι:

α) ο οργανισμός συλλογικής διαχείρισης είναι, βάσει των αναθέσεων σε αυτόν, επαρκώς αντιπροσωπευτικός των δικαιούχων στο σχετικό είδος έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας και των δικαιωμάτων τα οποία υπόκεινται στην άδεια· και

β) εξασφαλίζεται ίση μεταχείριση σε όλους τους δικαιούχους σε σχέση με τους όρους της άδειας·

2. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπουν εξαίρεση ή περιορισμό στα δικαιώματα που προβλέπονται στο άρθρο 5 στοιχεία α), β), δ) και ε) και στο άρθρο 7 παράγραφος 1 της Οδηγίας 96/9^{22 23} καθώς και στα άρθρα 2 και 3 της Οδηγίας 2001/29,^{24 25}

²² Άρθρο 5 στοιχείο α) της Οδηγίας 96/9/ΕΚ: Ο δημιουργός βάσης δεδομένων έχει το αποκλειστικό δικαίωμα, όσον αφορά την έκφραση της βάσης αυτής που επιδέχεται προστασία βάσει του δικαιώματος του δημιουργού, να εκτελεί ή να επιτρέπει τις ακόλουθες πράξεις: α) προσωρινή ή διαρκή αναπαραγωγή της βάσης δεδομένων με κάθε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει· β) μετάφραση, προσαρμογή, διευθέτηση και οποιαδήποτε άλλη μετατροπή της βάσης δεδομένων· δ) οποιαδήποτε ανακοίνωση, επίδειξη ή παρουσίαση της βάσης δεδομένων στο κοινό· ε) οποιαδήποτε αναπαραγωγή, διανομή, ανακοίνωση, επίδειξη ή παρουσίαση στο κοινό των αποτελεσμάτων των πράξεων που αναφέρονται στο στοιχείο β).

²³ Ο.π. σημείωση 8.

²⁴ Ο.π. σημείωση 9.

²⁵ Άρθρο 3 της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ: 1. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχουν στους δημιουργούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν κάθε παρουσίαση στο κοινό των έργων τους, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, καθώς και να καθιστούν προσιτά τα έργα τους στο κοινό κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος. 2. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν τη διάθεση στο κοινό, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος: α) στους καλλιτέχνες ερμηνευτές ή εκτελεστές, όσον αφορά την εγγραφή σε υλικό φορέα των ερμηνειών ή εκτελέσεών τους, β) στους παραγωγούς φωνογραφήματων, όσον αφορά τα φωνογραφήματά τους, γ) στους παραγωγούς της πρώτης υλικής ενσωμάτωσης ταινιών, όσον αφορά το πρωτότυπο και τα αντίγραφα των ταινιών τους, δ) στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, όσον αφορά την υλική ενσωμάτωση των εκπομπών

προκειμένου να επιτραπεί στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να διαθέτουν, για μη εμπορικούς σκοπούς, μη διαθέσιμα στο εμπόριο έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας που βρίσκονται μόνιμα στις συλλογές τους, με την προϋπόθεση ότι:

α) γίνεται μνεία του ονόματος του δημιουργού ή οποιουδήποτε άλλου δικαιούχου που μπορεί να ταυτοποιηθεί, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο· και

β) τα εν λόγω έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας διατίθενται σε μη εμπορικούς ιστότοπους.

3) Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπουν ότι η εξαίρεση ή ο περιορισμός που θεσπίζεται στην παράγραφο 2 εφαρμόζεται μόνο για τα είδη έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας για τα οποία κανείς οργανισμός συλλογικής διαχείρισης δεν πληροί τις προϋποθέσεις που ορίζονται στο στοιχείο α) της παραγράφου 1.

4) Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπουν ότι όλοι οι δικαιούχοι μπορούν ανά πάσα στιγμή, εύκολα και αποτελεσματικά, να αποκλείσουν τα έργα τους ή άλλα αντικείμενα προστασίας από τον μηχανισμό χορήγησης αδειών που θεσπίζεται στην παράγραφο 1 ή από την εφαρμογή της εξαίρεσης ή του περιορισμού που θεσπίζεται στην παράγραφο 2, είτε γενικά είτε σε ειδικές περιπτώσεις, συμπεριλαμβανομένων και των περιπτώσεων που έπονται της σύναψης της άδειας ή της έναρξης της σχετικής χρήσης.

5. Ένα έργο ή άλλο αντικείμενο προστασίας θεωρείται μη διαθέσιμο στο εμπόριο όταν μπορεί να συναχθεί, κατά τεκμήριο, με καλή πίστη ότι το συνολικό έργο ή άλλο αντικείμενο προστασίας δεν διατίθεται στο κοινό μέσω των συνηθισμένων εμπορικών διαύλων αφού έχει καταβληθεί εύλογη προσπάθεια να προσδιοριστεί εάν είναι διαθέσιμο στο κοινό²⁶».

[...]

2.4.1 Διασυνοριακές χρήσεις (Άρθρο 9).

1. «Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης διασφαλίζουν ότι η άδεια που χορηγήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 8 της Οδηγίας 2019/790 μπορεί να επιτρέπει τη χρήση μη διαθέσιμων στο εμπόριο έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας από το ίδρυμα πολιτιστικής κληρονομιάς σε οποιοδήποτε κράτος μέλος.

τους, που μεταδίδονται ενσυρμάτως η ασυρμάτως, συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής αναμετάδοσης. 3. Τα δικαιώματα που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 2 δεν αναλώνονται με οποιαδήποτε πράξη παρουσίασης ή διάθεσης στο κοινό, με την έννοια του παρόντος άρθρου.

²⁶ Άρθρο 8 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

2. Οι χρήσεις έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας δυνάμει της εξαίρεσης ή του περιορισμού που θεσπίζεται στο άρθρο 8 παράγραφος 2 θεωρείται ότι πραγματοποιούνται αποκλειστικά στο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπου είναι εγκατεστημένο το ίδρυμα πολιτιστικής κληρονομιάς που πραγματοποιεί την εν λόγω χρήση²⁷».

2.4.2 Μέτρα δημοσιότητας (Άρθρο 10).

1. «Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξασφαλίζουν ότι οι πληροφορίες από ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης ή σχετικές δημόσιες αρχές για τους σκοπούς του προσδιορισμού των μη διαθέσιμων στο εμπόριο έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας που καλύπτονται από άδεια που χορηγήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 8 παράγραφος 1 της Οδηγίας 2019/790 ή χρησιμοποιούνται δυνάμει της εξαίρεσης ή του περιορισμού που θεσπίζεται στο άρθρο 8 παράγραφος 2, καθώς και οι πληροφορίες σχετικά με τις επιλογές που τίθενται στη διάθεση των δικαιούχων όπως αναφέρονται στο άρθρο 8 παράγραφος 4, και, μόλις είναι διαθέσιμες και κατά περίπτωση, πληροφορίες σχετικά με τα συμβαλλόμενα μέρη της άδειας, τα καλυπτόμενα εδάφη και τις χρήσεις, καθίστανται μόνιμα, εύκολα και αποτελεσματικά διαθέσιμες σε μία δημόσια ενιαία διαδικτυακή πύλη, για τουλάχιστον έξι μήνες πριν από την διανομή, παρουσίαση στο κοινό ή διάθεση στο κοινό έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας, σύμφωνα με την άδεια ή δυνάμει της εξαίρεσης ή του περιορισμού. [...]

2. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπουν ότι, εάν είναι απαραίτητο για τη γενική ευαισθητοποίηση των δικαιούχων, λαμβάνονται πρόσθετα κατάλληλα μέτρα δημοσιότητας όσον αφορά την ικανότητα των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης να χορηγούν άδειες χρήσης έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας σύμφωνα με το άρθρο 8, τις χορηγούμενες άδειες, τις χρήσεις που εμπίπτουν στην εξαίρεση ή στον περιορισμό που θεσπίζεται στο άρθρο 8 παράγραφος 2 και τις επιλογές που τίθενται στη διάθεση των δικαιούχων όπως αναφέρονται στο άρθρο 8 παράγραφος 4²⁸». [...]

²⁷ Άρθρο 9 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

²⁸ Άρθρο 10 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

2.4.3 Διάλογος με τα ενδιαφερόμενα μέρη (Άρθρο 11).

«Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιούν διαβουλεύσεις με τους δικαιούχους, τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης και τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς σε κάθε τομέα πριν θεσπίσουν ειδικές απαιτήσεις σύμφωνα με το άρθρο 8 παράγραφος 5 και ενθαρρύνουν τον τακτικό διάλογο μεταξύ των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων χρηστών και οργανώσεων δικαιούχων, συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, καθώς και οποιωνδήποτε άλλων οργανώσεων των ενδιαφερόμενων μερών, ειδικά για κάθε τομέα, για την ενίσχυση της καταλληλότητας και της χρηστικότητας των μηχανισμών χορήγησης αδειών που θεσπίζονται στο άρθρο 8 παράγραφος 1, και για τη διασφάλιση ότι οι διασφαλίσεις για τους δικαιούχους είναι αποτελεσματικές²⁹».

2.4.4 Συνθετική παρουσίαση.

Τα άρθρα 8 έως 11 της Οδηγίας 2019/790, όπως παρουσιάστηκαν ανωτέρω, περιγράφουν δύο μηχανισμούς αδειοδότησης οι οποίοι δίνουν τη δυνατότητα στους φορείς πολιτιστικής κληρονομιάς να αναπαράγουν, να διανείμουν, να παρουσιάσουν ή να διαθέσουν στο κοινό για μη εμπορικό σκοπό τα έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας που δεν είναι διαθέσιμα στο εμπόριο και που βρίσκονται μόνιμα στη συλλογή τους αποφεύγοντας την εκκαθάριση των δικαιωμάτων έργο προς έργο. Οι μηχανισμοί αυτοί θα διευκολύνουν τη διαδικασία απόκτησης των απαραίτητων αδειών εκμετάλλευσης από ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως αρχεία βιβλιοθήκες και μουσεία, ώστε να διαδίδουν στο κοινό, ιδίως επιγραμμικά και διασυνورياκά, την κληρονομιά που διαθέτουν στις συλλογές τους. Τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς θα μπορούν να αποκτούν άδειες εκμετάλλευσης οι οποίες αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης με οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης που εκπροσωπούν τους ενδιαφερόμενους δικαιούχους.

Οι νέοι κανόνες προβλέπουν επίσης νέα υποχρεωτική εξαίρεση από τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας σε περίπτωση που δεν υπάρχει κανένας οργανισμός συλλογικής διαχείρισης που εκπροσωπεί τους δικαιούχους σε δεδομένο τομέα και, ως εκ τούτου, τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς δεν έχουν κανέναν συνομιλητή για να διαπραγματευτούν την άδεια εκμετάλλευσης. Η εν λόγω εξαίρεση επιτρέπει σε ιδρύματα

²⁹ Άρθρο 11 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

πολιτιστικής κληρονομιάς να καθιστούν διαθέσιμα τα έργα εκτός εμπορίου σε μη εμπορικούς ιστότοπους.

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 8 της Οδηγίας 2019/790, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εισάγουν εξαίρεση στο άρθρο 5 στοιχεία α), β), δ) και ε) και στο άρθρο 7 παράγραφος 1 της Οδηγίας 96/9, καθώς και στα άρθρα 2 και 3 της Οδηγίας 2001/29, προκειμένου να επιτραπεί στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να διαθέτουν για μη εμπορικούς σκοπούς, μη διαθέσιμα στο εμπόριο έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας που βρίσκονται μόνιμα στις συλλογές τους, με την προϋπόθεση ότι α) γίνεται μνεία του ονόματος του δημιουργού ή οποιουδήποτε άλλου δικαιούχου που μπορεί να ταυτοποιηθεί, εκτός αν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο και β) τα εν λόγω έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας διατίθενται σε μη εμπορικούς ιστότοπους. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν βέβαια να προβλέπουν ότι ο περιορισμός εφαρμόζεται μόνο για συγκεκριμένα είδη έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας ή ότι οι δικαιούχοι μπορούν ανά πάσα στιγμή, εύκολα και αποτελεσματικά να αποκλείσουν τα έργα τους ή άλλα αντικείμενα προστασίας από την εφαρμογή της εξαίρεσης, είτε γενικά είτε σε ειδικές περιπτώσεις. Ως προς τη σχέση των εν λόγω περιορισμών προς αυτούς που προβλέπονται σε άλλες Οδηγίες ορίζεται ρητά ότι: «Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να εγκρίνουν και να διατηρούν σε ισχύ ευρύτερες διατάξεις συμβατές με τις εξαιρέσεις και τους περιορισμούς που προβλέπονται στις Οδηγίες 96/9 και 2001/29 για χρήσεις ή πεδία που καλύπτονται από εξαιρέσεις ή περιορισμούς που προβλέπονται στην Οδηγία 2019/790³⁰».

Ο κύριος μηχανισμός αδειοδότησης περιγράφεται στο άρθρο 8 παράγραφος 1 της Οδηγίας 2019/790 και δίνει την δυνατότητα, -δεν υποχρεώνει- καθώς σε περίπτωση που υπάρχει επαρκώς αντιπροσωπευτικός οργανισμός συλλογικής διαχείρισης ο οποίος όμως δεν επιθυμεί να εκχωρήσει την υπό κρίση άδεια, η συλλογή δεν μπορεί να διατεθεί επιγραμμικά από τους πολιτιστικούς φορείς (Keller, 2019) στους επαρκώς αντιπροσωπευτικούς οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης του κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπου είναι εγκατεστημένος ο φορέας πολιτιστικής κληρονομιάς να εκχωρήσουν σε αυτόν μη αποκλειστικές άδειες με διευρυμένη ισχύ³¹. Σε αυτή την

³⁰ Άρθρο 25 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

³¹ Άρθρο 8 παράγραφος 1 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ: Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπουν ότι οργανισμός συλλογικής διαχείρισης μπορεί, σύμφωνα με τις συμβάσεις ανάθεσης από δικαιούχους, να συνάπτει συμφωνία παραχώρησης μη αποκλειστικής άδειας για μη εμπορικούς

περίπτωση οι εν λόγω άδειες έχουν διασυννοριακή χρήση. Για τύπους έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας όπου δεν υπάρχει επαρκώς αντιπροσωπευτικός οργανισμός συλλογικής διαχείρισης³², ένας εναλλακτικός δευτερεύων μηχανισμός προβλέπεται από τα

σκοπούς με ίδρυμα πολιτιστικής κληρονομιάς, με σκοπό την αναπαραγωγή, διανομή, παρουσίαση στο κοινό ή τη διάθεση στο κοινό μη διαθέσιμων στο εμπόριο έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας που βρίσκονται μόνιμα στη συλλογή του ιδρύματος, ανεξάρτητα από το αν όλοι οι δικαιούχοι που καλύπτονται από την άδεια έχουν εξουσιοδοτήσει σχετικά τον οργανισμό συλλογικής διαχείρισης, με την προϋπόθεση ότι: α) ο οργανισμός συλλογικής διαχείρισης είναι, βάσει των αναθέσεων σε αυτόν, επαρκώς αντιπροσωπευτικός των δικαιούχων στο σχετικό είδος έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας και των δικαιωμάτων τα οποία υπόκεινται στην άδεια· και β) εξασφαλίζεται ίση μεταχείριση σε όλους τους δικαιούχους σε σχέση με τους όρους της άδειας.

³² Αιτ. σκ. 37 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ: Λαμβανόμενης υπόψη της ποικιλίας των έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας στις συλλογές των ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι σημαντικό οι μηχανισμοί χορήγησης αδειών και η εξαίρεση ή ο περιορισμός που προβλέπονται από την παρούσα Οδηγία να είναι διαθέσιμοι και να μπορούν να χρησιμοποιούνται στην πράξη για διάφορα είδη έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας, στα οποία περιέχονται φωτογραφίες, λογισμικό φωνογραφήματα, οπτικοακουστικά έργα και μοναδικά έργα τέχνης, συμπεριλαμβανομένης της περίπτωσης κατά την οποία αυτά δεν έχουν διατεθεί ποτέ στο εμπόριο. Τα έργα που δεν έχουν διατεθεί ποτέ στο εμπόριο μπορεί να περιλαμβάνουν αφίσες, φυλλάδια, στρατιωτικά ημερολόγια ή ερασιτεχνικά οπτικοακουστικά έργα, αλλά επίσης μη δημοσιευμένα έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας, με την επιφύλαξη άλλων εφαρμοστέων νομικών περιορισμών, όπως οι εθνικοί κανόνες επί ηθικών δικαιωμάτων. Όταν ένα έργο ή άλλο αντικείμενο προστασίας είναι διαθέσιμο σε οποιαδήποτε από τις διαφορετικές εκδοχές του, όπως μεταγενέστερες εκδόσεις λογοτεχνικών έργων και εναλλακτικό μοντάζ κινηματογραφικών έργων, ή σε οποιαδήποτε από τις διάφορες εκδηλώσεις του, όπως οι ψηφιακές και έντυπες μορφές του ίδιου έργου, το εν λόγω έργο ή άλλο αντικείμενο προστασίας δεν θα πρέπει να θεωρείται μη διαθέσιμο στο εμπόριο. Αντίστροφα, η εμπορική διαθεσιμότητα διασκευών, συμπεριλαμβανομένων και άλλων γλωσσικών εκδόσεων ή οπτικοακουστικών προσαρμογών ενός λογοτεχνικού έργου, δεν θα πρέπει να αποκλείει τον προσδιορισμό ενός έργου ή άλλου αντικειμένου προστασίας ως μη διαθέσιμου στο εμπόριο σε μία ορισμένη γλώσσα. Προκειμένου να αντικατοπτρίζονται οι ιδιαιτερότητες των διαφόρων ειδών έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας όσον αφορά τους τρόπους δημοσίευσης και διανομής και να διευκολύνεται η χρησιμότητα των εν λόγω μηχανισμών, ενδέχεται να είναι απαραίτητη η θέσπιση ειδικών απαιτήσεων και διαδικασιών για την εφαρμογή στην πράξη των εν λόγω μηχανισμών χορήγησης αδειών, όπως η απαίτηση να έχει παρέλθει ένα ορισμένο χρονικό διάστημα από την πρώτη εμπορική διαθεσιμότητα του έργου ή άλλου αντικειμένου προστασίας. Κρίνεται σκόπιμο τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προβαίνουν σε διαβουλεύσεις με τους δικαιούχους, τα

κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης βάσει του άρθρου 8 παράγραφος 2 της Οδηγίας. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, μία εξαίρεση εισάγεται προκειμένου οι πολιτιστικοί φορείς να δύνανται να διαθέτουν για μη εμπορικό σκοπό σε μη εμπορικούς ιστότοπους μη διαθέσιμα στο εμπόριο έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας σεβόμενοι την ηθική εξουσία της πατρότητας των έργων, όπου μπορεί να διαπιστωθεί. Σε αυτή την περίπτωση η χρήση των μη διαθέσιμων στο εμπόριο έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας δεν είναι διασυννοριακή αλλά πραγματοποιείται αποκλειστικά στο κράτος μέλος της εγκατάστασης του φορέα πολιτιστικής κληρονομιάς. Και στις δύο περιπτώσεις όλοι οι δικαιούχοι των πνευματικών δικαιωμάτων επί των έργων που δεν είναι διαθέσιμα στο εμπόριο έχουν το δικαίωμα ανά πάσα στιγμή, εύκολα και αποτελεσματικά να αποκλείσουν τα έργα τους ή άλλα αντικείμενα προστασίας από τους μηχανισμούς. Για την ορθή και αποτελεσματική εφαρμογή των ως άνω διατάξεων που αφορούν τα μη διαθέσιμα στο εμπόριο έργα, στο άρθρο 11 της Οδηγίας 2019/790 δηλώνεται ρητά και με σαφήνεια ότι: «Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιούν διαβουλεύσεις με τους δικαιούχους, τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης και τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς σε κάθε τομέα πριν θεσπίσουν ειδικές απαιτήσεις και ενθαρρύνουν τον τακτικό διάλογο μεταξύ των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων χρηστών και οργανώσεων δικαιούχων, συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, καθώς και οποιωνδήποτε άλλων οργανώσεων των ενδιαφερόμενων μερών, ειδικά για κάθε τομέα, για την ενίσχυση της καταλληλότητας και της χρησιμότητας των μηχανισμών χορήγησης αδειών και για τη διασφάλιση ότι οι διασφαλίσεις για τους δικαιούχους είναι αποτελεσματικές.» Στόχος λοιπόν της Οδηγίας 2019/790 για τα έργα εκτός εμπορίου είναι ένας γόνιμος και δημιουργικός διάλογος μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών ο οποίος θα καλλιεργήσει εμπιστοσύνη και θα δημιουργήσει τις ιδανικές συνθήκες για σαφείς και κατανοητές ρυθμίσεις και συμφωνίες (Μαρκέλλου, 2019).

Ένα ερώτημα που τίθεται για τα έργα εκτός εμπορίου, είναι το κατά πόσο η διαθεσιμότητα του έργου στο εμπόριο θα θεωρείται ολιστικά ως κάλυψη κάθε έκφρασης του έργου σε οποιαδήποτε μορφή και γλώσσα. Δεδομένου ότι τα έργα ενδέχεται να έχουν διαφορετικούς χρονολογικούς κύκλους εμπορευματοποίησης, είναι σημαντικό να αποφευχθεί η εξουδετέρωση του δικαιώματος εκμετάλλευσης του έργου με διαφορετικούς τρόπους και σε διαφορετικούς χρόνους. Το κριτήριο της εμπορικής διαθεσιμότητας κατασκευάζεται με

ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς και τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης κατά τη θέσπιση τέτοιων απαιτήσεων και διαδικασιών.

ισορροπημένο τρόπο. Οι προσαρμογές και οι μεταφράσεις θεωρούνται μη ανταγωνιστικά ξεχωριστά έργα που προορίζονται για διαφορετικές αγορές. Κατά συνέπεια, η εμπορική διαθεσιμότητα προσαρμογών ή μεταφράσεων δεν θα πρέπει να εμποδίζει ένα έργο να θεωρείται ότι είναι εκτός εμπορίου σε μια δεδομένη γλώσσα. Από την άλλη πλευρά, η εμπορική διαθεσιμότητα ενός έργου σε διαφορετική έκδοση, όπως για παράδειγμα μεταγενέστερες εκδόσεις λογοτεχνικών έργων, αποκλείει τον χαρακτηρισμό του ως εκτός εμπορίου, καθώς είναι το ίδιο έργο στην ουσία. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι διατάξεις του άρθρου 8 της Οδηγίας 2019/790, καλύπτουν επίσης έργα που δεν προορίζονταν ποτέ για εμπορική χρήση ή δεν είχαν χρησιμοποιηθεί ποτέ για εμπορική εκμετάλλευση όπως αφίσες, φυλλάδια, στρατιωτικά περιοδικά ή ερασιτεχνικά οπτικοακουστικά έργα και ακόμη και μη δημοσιευμένα έργα, υπό την προϋπόθεση ότι, τηρούνται οι εθνικοί κανόνες για τα ηθικά δικαιώματα, κυρίως το δικαίωμα δημοσίευσης³³. Το καθεστώς των έργων εκτός εμπορίου μπορεί να υπονομευθεί από τη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως συνέβαινε με τις γερμανικές και γαλλικές νομοθεσίες, όπου το πεδίο εφαρμογής του νόμου περιορίστηκε σε έργα που δημοσιεύθηκαν πριν από τα έτη 1966 και 2001 αντίστοιχα. Επιπλέον, οι διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με την έννοια των συνήθων εμπορικών διαύλων ενδέχεται να κατακερματίσουν περαιτέρω τον όρο έργα εκτός εμπορίου. Ενώ είναι σαφές ότι η διαθεσιμότητα ενός βιβλίου σε ένα βιβλιοπωλείο είναι το βασικό σύνηθες κανάλι εμπορίου, ενδέχεται να υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες θα ήταν δύσκολο να προσδιοριστεί εάν ένα κανάλι εμπορίου θα ήταν το σύνηθες για ένα συγκεκριμένο είδος έργου. Ένα τέτοιο παράδειγμα μπορεί να αποτελεί η περίπτωση της αυτο-δημοσίευσης ενός έργου μέσω του ιστότοπου ενός συγγραφέα, η οποία μπορεί να αποφέρει έσοδα στον συγγραφέα, μέσω διαφημίσεων ή συνδρομών επί πληρωμή στο κανάλι. Ένα άλλο παράδειγμα μη σύνηθες καναλιού εμπορίου αποτελούν τα καταστήματα μεταχειρισμένων ειδών και τα καταστήματα με αντίκες (Συνοδινού, 2019).

Στις 12 Σεπτεμβρίου 2018 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε με ορισμένες τροπολογίες την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Οδηγία 2019/790 που αφορά-μεταξύ άλλων-την διασφάλιση της πρόσβασης σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση σε έργα που φυλάσσονται σε συλλογές ιδρυμάτων ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς όταν τα έργα αυτά δεν είναι πλέον διαθέσιμα στο κοινό μέσω συνηθισμένων καναλιών εμπορίου (π.χ. βιβλιοπωλεία). Για το σκοπό αυτό, η Επιτροπή εισήγαγε έναν συλλογικό μηχανισμό αδειοδότησης που θα διευκόλυνε τις χρήσεις έργων που είναι μη διαθέσιμα στο εμπόριο,

³³ Ο.π. σημείωση 32.

αξιοποιώντας τις εμπειρίες των κρατών μελών με παρόμοια σχήματα. Οι προτεινόμενες διατάξεις επέτρεψαν - μέσω νομικού τεκμηρίου - σε αντιπροσωπευτικούς οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης, τη μη εμπορική χρήση έργων των μελών τους καθώς και άλλων μη εκπροσωπούμενων δικαιούχων (Geiger, Frosio & Bulayenko, 2018).

Η Οδηγία 2019/790 προτείνει με τα άρθρα 8 έως 11 μία μεταρρύθμιση με σκοπό την διευκόλυνση της χρήσης έργων εκτός εμπορίου από ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς και τη διασφάλιση της πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά, βελτιώνοντας τις πρακτικές αδειοδότησης. Σύμφωνα με την Οδηγία 2019/790 τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να επωφεληθούν από ένα σαφές πλαίσιο για την ψηφιοποίηση και διάδοση, συμπεριλαμβανομένης και της διασυνοριακής, των εκτός εμπορίου έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας. Ωστόσο, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτών των έργων σημαίνουν ότι η απόκτηση της συγκατάθεσης των κατόχων των δικαιωμάτων αυτών των έργων μπορεί να είναι πολύ δύσκολη. Αυτό μπορεί να οφείλεται, για παράδειγμα, στην ηλικία των έργων ή την περιορισμένη εμπορική αξία τους. Είναι επομένως απαραίτητο να προβλεφθούν μέτρα για τη διευκόλυνση της αδειοδότησης δικαιωμάτων σε έργα εκτός εμπορίου που βρίσκονται στις συλλογές ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς και έτσι να επιτραπεί η σύναψη συμφωνιών με διασυνοριακό αντίκτυπο στην εσωτερική αγορά. Σύμφωνα με την Οδηγία, όλοι οι τύποι έργων που προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα μπορούν ενδεχομένως να απολαμβάνουν το καθεστώς εκτός εμπορίου. Ένα έργο ή άλλο αντικείμενο προστασίας, θεωρείται ότι είναι εκτός εμπορίου όταν ολόκληρο το έργο ή το αντικείμενο προστασίας, σε όλες τις μεταφράσεις, εκδόσεις και παρουσιάσεις, δεν είναι διαθέσιμο στο κοινό μέσω συνήθων καναλιών του εμπορίου ούτε και αναμένεται να γίνει.

Από αυτή την άποψη η Οδηγία, θα διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της έννοιας Έργα Εκτός Εμπορίου σε σύγκριση με το μη δεσμευτικό Μνημόνιο Συνεργασίας³⁴ που περιορίζεται σε βιβλία, περιοδικά και σε ορφανά έργα (Geiger, Frosio & Bulayenko, 2018).

Η έννοια των έργων εκτός εμπορίου θα πρέπει να περιλαμβάνει επίσης έργα η άλλα αντικείμενα προστασίας που δεν προορίζονταν ποτέ για εμπορική χρήση. Επίσης, προκειμένου να διασφαλιστεί η μέγιστη νομική ασφάλεια για διασυνοριακά έργα ψηφιοποίησης, ο προτεινόμενος ορισμός έργων εκτός εμπορίου θα ήταν υποχρεωτικός σε όλα τα κράτη μέλη. Το προσχέδιο της Οδηγίας 2019/790 απέρριψε την πρόταση της εκτίμησης επιπτώσεων που δίνει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα καθορισμού περαιτέρω

³⁴ Ο.π. σημείωση 30.

εθνικών κριτηρίων για έργα που πληρούν τα κριτήρια του εν λόγω μηχανισμού. Για παράδειγμα, επί του παρόντος, η γερμανική νομοθεσία παρέχει μηχανισμούς για τη διάθεση λογοτεχνικών έργων εκτός εμπορίου που εκδόθηκαν πριν από την 1η Ιανουαρίου 1966. Αντίθετα, η πολωνική νομοθεσία απαιτεί ένα έργο να μπορεί να χαρακτηριστεί ως εκτός εμπορίου εφόσον δημοσιεύθηκε πριν από τις 24 Μαΐου 1994. Ωστόσο, η δυνατότητα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης να συνεχίσουν να παρέχουν διαφορετικές εθνικές ημερομηνίες για τον χαρακτηρισμό των έργων ως εκτός εμπορίου έχει ανανεωθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Το εύρος της αναζήτησης για τον προσδιορισμό του ορισμού των έργων εκτός εμπορίου παραμένει ασαφές. Πρέπει η αναζήτηση να πραγματοποιείται στα συνήθη κανάλια εμπορίου του κράτους μέλους προέλευσης των έργων, των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα οποία οι συλλογές των έργων είναι μόνιμα εγκατεστημένες, ή και στα δύο; Εάν επικρατούσε η δεύτερη επιλογή να αναζητούνται δηλαδή όλα τα συνήθη κανάλια εμπορίου σε όλα τα κράτη μέλη, θα αποτελούσε μία πρόκληση, ιδίως λόγω γλωσσικών εμποδίων και της απαίτησης να ληφθούν υπόψη όλες οι μεταφράσεις, εκδόσεις και παρουσιάσεις των έργων αυτών.

Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε συνεννόηση με τους δικαιούχους, τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης και τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, διασφαλίζουν ότι τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για να αδειοδοτηθεί ένα έργο δεν υπερβαίνουν τα όρια του αναγκαίου και λογικού και δεν αποκλείουν τη δυνατότητα προσδιορισμού μιας συλλογής στο σύνολό της σαν έργο εκτός εμπορίου. Επιπρόσθετα μεριμνούν για τον τακτικό διάλογο μεταξύ των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, των χρηστών και των δικαιούχων, ώστε να προωθηθεί η συνάφεια και η χρηστικότητα των μηχανισμών αδειοδότησης για τα έργα εκτός εμπορίου ή άλλων αντικειμένων προστασίας (Geiger, Frosio & Bulayenko, 2018).

Κεφάλαιο 3. Ρύθμιση για τα έργα εικαστικών τεχνών που έχουν καταστεί κοινό κτήμα (Άρθρο 14).

Η διαφοροποίηση μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών περί πνευματικής ιδιοκτησίας οι οποίες διέπουν την προστασία των ψηφιακών αναπαραγωγών έργων εικαστικών τεχνών που έχουν καταστεί κοινό πολιτιστικό κτήμα σε συνδυασμό με την εμφάνιση αντιφατικών πρακτικών από ευρωπαϊκά ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, δημιούργησε ένα ζήτημα που η Οδηγία 2019/790 προσπαθεί να ρυθμίσει με το άρθρο 14 το οποίο αφορά τα έργα εικαστικών τεχνών που έχουν καταστεί κοινό κτήμα. Το άρθρο ορίζει ότι: «Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπουν ότι, όταν έχει λήξει η διάρκεια προστασίας ενός έργου εικαστικών τεχνών, κάθε υλικό που προκύπτει από πράξη αναπαραγωγής του εν λόγω έργου δεν υπόκειται σε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικά δικαιώματα, εκτός εάν το υλικό που προκύπτει από την εν λόγω πράξη αναπαραγωγής είναι πρωτότυπο υπό την έννοια ότι αποτελεί προσωπική πνευματική δημιουργία του δημιουργού³⁵».

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 53 της Οδηγίας 2019/790 «Η λήξη της περιόδου προστασίας ενός έργου συνεπάγεται την είσοδο του εν λόγω έργου στην κατηγορία των έργων που έχουν καταστεί κοινό κτήμα και τη λήξη ισχύος των δικαιωμάτων που παρέχει η νομοθεσία της Ένωσης για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στο εν λόγω έργο. Στον τομέα των εικαστικών τεχνών, η κυκλοφορία πιστών αναπαραγωγών έργων που έχουν καταστεί κοινό κτήμα συμβάλλει στην πρόσβαση και προώθηση του πολιτισμού και της πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά. Στο ψηφιακό περιβάλλον, η προστασία αυτών των αναπαραγωγών μέσω δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικών δικαιωμάτων δεν συνάδει με τη λήξη της προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων επί των έργων. Επιπλέον, οι διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών περί πνευματικής ιδιοκτησίας που διέπουν την προστασία των εν λόγω αναπαραγωγών δημιουργούν ανασφάλεια δικαίου και επηρεάζουν τη διασυνοριακή διάδοση έργων εικαστικών τεχνών που έχουν καταστεί κοινό κτήμα. Ως εκ τούτου, ορισμένες αναπαραγωγές έργων εικαστικών τεχνών που έχουν καταστεί κοινό κτήμα δεν θα πρέπει να προστατεύονται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή πνευματικά δικαιώματα. Όλα τα ανωτέρω δεν θα πρέπει να

³⁵ Άρθρο 14 της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ.

εμποδίζουν τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να πωλούν αναπαραγωγές, όπως ταχυδρομικές κάρτες.»

Σύμφωνα με τον Νόμο 2121/1993, άρθρο 29 παράγραφος 1: «Η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί όσο η ζωή του δημιουργού και εβδομήντα (70) χρόνια μετά το θάνατό του, που υπολογίζονται από την 1η Ιανουαρίου του έτους το οποίο έπεται του θανάτου του δημιουργού.» Κάθε έργο (κείμενα, φωτογραφίες, μουσικές συνθέσεις, έργα εικαστικών τεχνών κ.ά.), καθίσταται κοινό κτήμα μετά την πάροδο 70 ετών από το θάνατο του δημιουργού του. Μετά τη λήξη της προστασίας από πλευράς πνευματικών δικαιωμάτων, τα έργα μπορούν να τύχουν ελεύθερης χρήσης, αναπαραγωγής και εκμετάλλευσης από τον καθένα ακόμα και για εμπορικό σκοπό, χωρίς την ανάγκη προηγούμενης λήψης άδειας. Εντούτοις, σε ορισμένα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι δυνατή η επίκληση πνευματικών ή συγγενικών δικαιωμάτων επί των ψηφιοποιημένων αντιγράφων και απεικονίσεων των έργων αυτών που απεικονίζουν ή αναπαράγουν με άλλο τρόπο τα μη προστατευόμενα έργα από τους δημιουργούς των εν λόγω αντιγράφων. Ως πρωτότυπες αναπαραγωγές μη προστατευόμενων έργων θα πρέπει μάλλον να θεωρηθούν τα ψηφιακά φωτογραφικά έργα, οι αποκαταστατικές ψηφιοποιήσεις κοινόχρηστων εικαστικών έργων, η δημιουργία σύνθετων έργων με βάση μη προστατευόμενα έργα (π.χ. κολλάζ), ή ακόμα και οι δημιουργικές προσαρμογές ή μετατροπές των έργων αυτών (π.χ. αλλαγή τεχνοτροπίας). Ως εκ τούτου, θεωρήθηκε ότι η δημιουργία μονοπωλίου επί των εν λόγω αναπαραγωγών υπονομεύει το καθεστώς του Δημόσιου Τομέα και ότι οι διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών περί πνευματικής ιδιοκτησίας που διέπουν την προστασία των εν λόγω αναπαραγωγών δημιουργούν ανασφάλεια δικαίου και επηρεάζουν τη διασυνοριακή διάδοση έργων εικαστικών τεχνών που έχουν καταστεί κοινό κτήμα (Χίου, 2019).

Για πρώτη φορά διατυπώνεται στο ενωσιακό δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας η έννοια του Δημόσιου Τομέα (Public Domain) και αποτυπώνεται η πρόθεση του Ευρωπαϊκού νομοθέτη να διαφυλάξει την ελεύθερη πρόσβαση στα ευρωπαϊκά έργα με εικαστικό χαρακτήρα που έχουν καταστεί κοινό πολιτιστικό κτήμα της ανθρωπότητας (Μαρκέλλου, 2019).

Η αβεβαιότητα σχετικά με το καθεστώς των διαφορετικών δικαιωμάτων που εφαρμόζεται στα έργα εικαστικών τεχνών που εμπίπτουν στον Δημόσιο Τομέα έχει επισημανθεί από την εθνική νομολογία και τονίζεται από το διαφορετικό νομοθετικό τοπίο που υπάρχει στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για παράδειγμα οι νόμοι στη Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία, αναγνωρίζουν την προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων για ημι-πρωτότυπες φωτογραφίες. Το υπάρχον κανονιστικό πλαίσιο χρωματίζει μια

κατακερματισμένη εικόνα της κατάστασης των πνευματικών δικαιωμάτων για αναπαραγωγές έργων εικαστικής τέχνης που ανήκουν ήδη στο Δημόσιο Τομέα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπό την έννοια αυτή, η τυποποίηση των διατάξεων στο άρθρο 14 της Οδηγίας 2019/790 φαίνεται δικαιολογημένη και αναγκαία (Γιαννοπούλου, 2019).

Το άρθρο 14 της Οδηγίας 2019/790 θέτει ένα νομικό φραγμό στη μονοπώληση των αναπαραγωγών μη προστατευόμενων πλέον έργων και σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 51 της Οδηγίας κρίνει ότι η προστασία των αναπαραγωγών έργων που ανήκουν στο Δημόσιο Τομέα μέσω δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας η συγγενικών δικαιωμάτων δεν συνάδει με τη λήξη της προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι παράγωγες ψηφιακές απεικονίσεις (π.χ. φωτογραφίες ενός έργου) ή άλλες αναπαραγωγές (π.χ. τρισδιάστατα αντίγραφα) των κοινόχρηστων πλέον έργων τίθενται εκτός του πεδίου προστασίας από το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Βέβαια η ανωτέρω ρύθμιση υπόκειται σε δύο βασικούς περιορισμούς: 1) Αφορά μόνο τα έργα εικαστικών τεχνών και 2) καλύπτει μόνο τις πιστές αναπαραγωγές τους όπως έχει αναφερθεί στην αιτιολογική σκέψη 53 της Οδηγίας, το οποίο σημαίνει ότι αφενός, η διάταξη δεν εφαρμόζεται σε έργα πέραν των εικαστικών τεχνών, όπως για παράδειγμα σε κείμενα ή μουσικές συνθέσεις. Το υλικό που προκύπτει από αναπαραγωγές των εν λόγω έργων θα δύναται να προστατεύεται από πνευματικά ή συγγενικά δικαιώματα (π.χ. εκδοτικά ή παραγωγού και εκτελεστών), εφόσον η σχετική νομοθεσία το προβλέπει. Αφετέρου, το υλικό που αναπαράγει εικαστικά έργα που ανήκουν στο κοινό κτήμα θα υπόκειται στο σύνηθες καθεστώς προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων εφόσον χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία, δηλαδή, αποτελεί προσωπική πνευματική δημιουργία του δημιουργού του (Χίου, 2019).

Στην πράξη η διάταξη του άρθρου 14 της Οδηγίας 2019/790 διασφαλίζει ότι οι ψηφιακές πιστές απεικονίσεις εικαστικών έργων που ανήκουν στο κοινό κτήμα, όπως αυτές που είναι αναρτημένες στο διαδίκτυο ή αναμένεται να αναρτηθούν για παράδειγμα σε κάποιο ψηφιακό αποθετήριο ή στην ιστοσελίδα ενός φορέα πολιτιστικής κληρονομιάς, θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ελεύθερα από το κοινό, για οποιοδήποτε σκοπό, ακόμα και εμπορικό, χωρίς όμως να αποκλείεται η εμπορική εκμετάλλευσή τους από τον εν λόγω φορέα³⁶. Η ρύθμιση που εισάγει το άρθρο 14 λειτουργεί υπέρ των συμφερόντων των χρηστών για

³⁶Αιτ. σκ. 53 *in fine*: «Όλα τα ανωτέρω δεν θα πρέπει να εμποδίζουν τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να πωλούν αναπαραγωγές, όπως ταχυδρομικές κάρτες.»

προώθηση του πολιτισμού και της πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά, ιδίως στο ψηφιακό περιβάλλον, τουλάχιστον στον τομέα των έργων των εικαστικών τεχνών.

Οι ψηφιακές αναπαραγωγές έργων εικαστικής τέχνης εγείρουν το ζήτημα της συμβατότητας του νεοδημιουργηθέντος κανόνα με το ισχύον νομικό καθεστώς που εφαρμόζεται στις φωτογραφίες. Συνεπώς είναι ασαφές πώς θα επηρεαστεί η υφιστάμενη προστασία για συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζεται από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις φωτογραφίες. Το άρθρο 14 της Οδηγίας 2019/790, αποσκοπεί στην επίτευξη νομικής σαφήνειας και στην αποτροπή προσπαθειών εκ νέου ιδιοκτησίας έργων εικαστικής τέχνης που ανήκουν στο Δημόσιο Τομέα μέσω διαδικασιών ψηφιοποίησης. Υπάρχουν μερικά παραδείγματα τέτοιων πρακτικών που οδήγησαν στον κατακερματισμό της διαθεσιμότητας, χρήσης και αξιοποίησης της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η εφαρμογή των κανόνων του άρθρου 14, συμβάλλει στη νομική σαφήνεια και εμποδίζει τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, να επιβάλλουν καθεστώς πρόσθετων δικαιωμάτων στις ψηφιακές αναπαραγωγές συλλογών Δημόσιου Τομέα, ακόμη και αν δεν τα εμποδίζει, να εισπράττουν έσοδα μέσω της εμπορικής εκμετάλλευσης τέτοιων συλλογών. Στο πλαίσιο αυτό, η αιτιολογική σκέψη 53 αναφέρει ότι η διάταξη του άρθρου 14: «δεν πρέπει να εμποδίζει τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να πωλούν αναπαραγωγές, όπως καρτ-ποστάλ». Στο Δημόσιο Τομέα - ο οποίος δεν είναι εγγενώς ασυμβίβαστος με τις εμπορικές χρήσεις - η νέα διάταξη παρέχει νομική σαφήνεια - σε ένα κατακερματισμένο καθεστώς - που ρυθμίζει την ελεύθερη πρόσβαση στην ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά, δημιουργώντας μια ισορροπία μεταξύ των οικονομικών συμφερόντων των ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς και του δημοσίου συμφέροντος για τη διατήρηση της πρόσβασης σε έργα που εμπίπτουν στον Δημόσιο Τομέα. Το άρθρο 14 μπορεί να χαιρετισθεί τόσο ως η πρώτη κωδικοποιημένη αναφορά της έννοιας του Δημόσιου Τομέα στο κεκτημένο για τα πνευματικά δικαιώματα όσο και ως το πρώτο βήμα προς τη δημιουργία ενός κανονιστικού καθεστώτος που θα διασφαλίσει αποτελεσματικά την διατήρηση του ευρωπαϊκού δημόσιου τομέα (Γιαννοπούλου, 2019).

Κεφάλαιο 4. Κριτική αποτίμηση των προς ενσωμάτωση διατάξεων της Οδηγίας 2019/790 υπό την οπτική των Ιδρυμάτων Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Η Οδηγία 2019/790 αναμένεται να επηρεάσει σημαντικά το νομικό πλαίσιο λειτουργίας των ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς, κατά τη μεταφορά της στην εσωτερική έννομη τάξη μέχρι τον Ιούνιο του 2021. Ήδη στη χώρα μας συγκροτήθηκε νομοπαρασκευαστική επιτροπή η οποία έχει ως στόχο τη σύνταξη του νομοσχεδίου μεταφοράς της Οδηγίας³⁷, ενώ παράλληλα ο ΟΠΙ απεύθυνε πρόκληση προς όλους τους ενδιαφερόμενους, προς υποβολή των απόψεών τους σχετικά με την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην εθνική έννομη τάξη³⁸. Για την ενσωμάτωση της Οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, ο νομοθέτης θα πρέπει να σταθμίσει και να εξισορροπήσει δικαιώματα και ελευθερίες των δικαιούχων και των χρηστών αντίστοιχα, στο πλαίσιο της ενιαίας ψηφιακής αγοράς. Σκόπιμο κρίνεται, επίσης, ο νομοθέτης να λάβει υπόψη του τις ψηφιακές και διασυννοριακές χρήσεις του εκάστοτε προστατευόμενου περιεχομένου και να ανταποκριθεί στην ανάγκη ενσωμάτωσης κανόνων που θα διευκολύνουν τις χρήσεις αυτές.

Οι υποχρεωτικές εξαιρέσεις των άρθρων 3 και 4 της Οδηγίας 2019/790.

Με την διατήρηση αντιγράφων έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας από ερευνητικούς οργανισμούς και ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, για τη μεταγενέστερη επικύρωση των αποτελεσμάτων επιστημονικής έρευνας δυνάμει των υποχρεωτικών εξαιρέσεων των άρθρων 3 και 4 της Οδηγίας για σκοπούς διενέργειας εξόρυξης κειμένων και δεδομένων, είναι σημαντικό να επιτευχθεί δημόσια διαβούλευση σε εθνικό επίπεδο με τα σχετικά

³⁷ Στις 19.09.2019 με απόφαση της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού Κας Μενδώνη, συγκροτήθηκε νομοπαρασκευαστική επιτροπή για όλα τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας και την ενσωμάτωση ευρωπαϊκών οδηγιών που αναμένεται να επηρεάσουν την εν γένει σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία της χώρας. Μεταξύ άλλων, η επιτροπή θα έχει ως έργο την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των Οδηγιών 96/9/ΕΚ και 2001/29/ΕΚ. Πάντως, οι εργασίες της Επιτροπής έπαυσαν τον περασμένο Ιούνιο.

³⁸ Βλ. <https://opi.gr/epikairota1/nea/9717-paratasi-prothesmias-ypnovolis-apopseon>.

ενδιαφερόμενα μέλη (δικαιούχοι πνευματικής ιδιοκτησίας, ερευνητικοί οργανισμοί, ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς) προκειμένου κατά πρώτον, να προσδιοριστούν συγκεκριμένες και αναλογικές ρυθμίσεις οι οποίες να περιορίζονται στο μέτρο που είναι αναγκαίο για την διατήρηση των αντιγράφων αυτών, με ασφαλή τρόπο, να προλαμβάνονται οι μη εγκεκριμένες χρήσεις και να μην περιορίζεται αδικαιολόγητα η εφαρμογή των εξαιρέσεων και κατά δεύτερον να διορισθούν αξιόπιστοι φορείς για τον σκοπό της αποθήκευσης των εν λόγω αντιγράφων, κατ' εφαρμογή της πρόβλεψης της αιτιολογικής σκέψης 15 της Οδηγίας. Ειδικότερα, αναφορικά με την αποθήκευση των εν λόγω αντιγράφων από τρίτους φορείς, σκόπιμο θα ήταν να προβλέπεται μόνο κατόπιν ελεύθερης συμφωνίας των προαναφερόμενων μερών και με τις κατάλληλες εγγυήσεις ότι οι ερευνητικοί οργανισμοί και τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς θα έχουν πράγματι την ελευθερία να αποφασίζουν για την αποθήκευση και όλα τα συναφή ζητήματα που αφορούν αυτή (τρόπος, έκταση, μέσα αποθήκευσης), προς όφελος πάντα της επιστημονικής έρευνας.

Περαιτέρω, κατά την ενσωμάτωση των ως άνω άρθρων της Οδηγίας στην εθνική έννομη τάξη, ο νομοθέτης θα πρέπει να μείνει πιστός στο πνεύμα της Οδηγίας, όπως αυτό χαρακτηριστικά αποτυπώνεται και στην αιτιολογική σκέψη 17 και να μην εισάγει πρόβλεψη για αποζημίωση/αμοιβή των δικαιούχων, σε σχέση με χρήσεις που εμπίπτουν στις εξαιρέσεις της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων. Η θέση αυτή έρχεται σε συμφωνία με τις ισχύουσες διατάξεις του Νόμου 2121/1993 αναφορικά με τη μη πρόβλεψη αμοιβής στον δικαιούχο για τις αναπαραγωγές και τις χρήσεις έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας στις περιπτώσεις αναπαραγωγής έργων για διδασκαλία σε εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Η υποχρεωτική εξαίρεση του άρθρου 6 της Οδηγίας 2019/790.

Η εισαγωγή της υποχρεωτικής εξαίρεσης ώστε να επιτρέπεται στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να δημιουργούν αντίγραφα έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας που βρίσκονται μόνιμα στις συλλογές τους, σε οποιαδήποτε μορφή ή μέσο, για σκοπούς διατήρησης των εν λόγω έργων, όπως ορίζεται στο άρθρο 6 της Οδηγίας, θα ήταν επιθυμητό να έχει μία ευρεία ερμηνεία από τον εθνικό νομοθέτη και να επιτραπεί στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να αναπαράγουν χωρίς τεχνολογικούς ή ποσοτικούς περιορισμούς, στον απαιτούμενο αριθμό και σε οποιοδήποτε στάδιο ύπαρξης έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας. Δεδομένου ότι τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν ήδη στη μόνιμη συλλογή τους έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας, θα πρέπει να μπορούν ελεύθερα και χωρίς καμία περαιτέρω διατύπωση, να προβαίνουν στη δημιουργία αντιγράφων αυτών, προς όφελος της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο ως άνω

πλαίσιο, και εν όψει της επικείμενης ενσωμάτωσης του άρθρου 6 της Οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, ο νομοθέτης θα πρέπει να επανεξετάσει τη διάταξη του άρθρου 22 του Νόμου 2121/1993, η οποία επιτρέπει την αναπαραγωγή πρόσθετου αντιτύπου, από μη κερδοσκοπικές βιβλιοθήκες, έργου που έχουν στη μόνιμη συλλογή τους, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, υπό την προϋπόθεση όμως να είναι αδύνατη η προμήθεια ενός τέτοιου αντιτύπου από την αγορά, σε σύντομο χρόνο και με εύλογους όρους. Εν προκειμένω, ο νομοθέτης θα πρέπει να μεριμνήσει να ερμηνεύσει ορθά και να ενσωματώσει το άρθρο 6 της Οδηγίας χωρίς να θέτει επιμέρους διατυπώσεις/προϋποθέσεις.

Η πρόβλεψη μηχανισμών για τα έργα που είναι μη διαθέσιμα στο εμπόριο.

Όσον αφορά τα άρθρα 8 έως 11 της Οδηγίας 2019/790, τα οποία περιγράφουν δύο μηχανισμούς αδειοδότησης οι οποίοι δίνουν την δυνατότητα στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να αναπαράγουν για μη εμπορικό σκοπό έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας χωρίς όμως να υποχρεώνουν τους αντιπροσωπευτικούς οργανισμούς της χώρας να εκχωρήσουν σε αυτά μη αποκλειστικές άδειες, θα ήταν γόνιμο και εποικοδομητικό, να υπάρχει ένας τακτικός διάλογος με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη (δικαιούχοι πνευματικών δικαιωμάτων, οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης, ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς) από την μία πλευρά, για την ενίσχυση της καταλληλότητας και χρηστικότητας των μηχανισμών αυτών και από την άλλη για την διασφάλιση των δικαιωμάτων όλων των δικαιούχων(Μαρκέλλου, 2019), έτσι ώστε να διευκολυνθεί η διαδικασία απόκτησης των απαραίτητων αδειών εκμετάλλευσης από τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, ώστε να διαδίδουν στο κοινό, την κληρονομιά που διαθέτουν στις συλλογές τους.

Το ζήτημα της αναπαραγωγής εικαστικών έργων που έχουν καταστεί κοινό κτήμα

Το άρθρο 14 της Οδηγίας 2019/790 που αφορά έργα των οποίων η διάρκεια προστασίας από πνευματικά δικαιώματα έχει λήξει και ανήκουν πλέον στο Δημόσιο Τομέα, εισάγει μία ρύθμιση που αναγνωρίζει την περιφρούρηση και προστασία του Δημοσίου Τομέα-τουλάχιστον στον τομέα των εικαστικών τεχνών-, και επιτυχημένα τάσσεται υπέρ των συμφερόντων των ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς για την προώθηση του πολιτισμού και της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Όσον αφορά τη μεταφορά της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη, αναμένεται με μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 1 του Νόμου 2121/1993 στα έργα των εικαστικών τεχνών περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτικά έργα και οι λιθογραφίες αλλά όχι οι φωτογραφίες, οπότε η προσέγγιση του εθνικού νομοθέτη αναφορικά με την έννοια του

«έργου εικαστικών τεχνών», θα καθορίσει το τελικό πεδίο εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 14 της Οδηγίας (Χίου, 2019).

Κεφάλαιο 5. Το μέλλον των Ιδρυμάτων Πολιτιστικής Κληρονομιάς υπό το πρίσμα της Οδηγίας 2019/790.

Η ενσωμάτωση της Οδηγίας 2019/790/ΕΕ στις έννομες τάξεις όλων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέχρι τον Ιούνιο του 2021, θα επιφέρει μία μεταρρύθμιση της νομοθεσίας σχετικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στην ενιαία ψηφιακή αγορά. Στο πλαίσιο αυτό και προκειμένου να αντιμετωπισθούν με επιτυχία οι απορρέουσες από τη σύγκλιση της τεχνολογίας, της έρευνας και του πολιτισμού προκλήσεις και να τηρηθεί η ορισθείσα προθεσμία ενσωμάτωσης της νέας Οδηγίας, είναι επιτακτικός ο συντονισμός, η στενή συνεργασία και ο γόνιμος διάλογος μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μερών.

Με την εφαρμογή των **υποχρεωτικών** εξαιρέσεων/περιορισμών και των λοιπών μηχανισμών υπέρ των Ιδρυμάτων Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η πρόσβαση του κοινού σε έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας που αφορούν την έρευνα και την εκπαίδευση, σε έργα εκτός εμπορίου τα οποία λόγω της μη διαθεσιμότητάς τους περιορίζουν την πολιτιστική πολυμορφία, καθώς και σε έργα που ανήκουν πλέον στον Δημόσιο Τομέα (όσον αφορά τις εικαστικές τέχνες) θα καταστεί ευκολότερη με αποτέλεσμα να **ενισχυθεί** η λειτουργία των Ιδρυμάτων Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Το νομικό πλαίσιο λειτουργίας των Ιδρυμάτων θα εναρμονιστεί με την εφαρμογή των κανόνων της Οδηγίας 2019/790 και κατά συνέπεια η νέα αυτή νομοθετική ρύθμιση θα αυξήσει το σύνολο των πληροφοριών που διαχέονται στους χρήστες, θα ενισχύσει την κοινότητα των ερευνητών και θα επιτύχει ευρύτερη πρόσβαση του κοινού των Ιδρυμάτων στην πολιτιστική κληρονομιά, με αποτέλεσμα την αυξημένη ροή χρηστών κυρίως σε βιβλιοθήκες, αρχεία και μουσεία. Η ενίσχυση των Ιδρυμάτων Πολιτιστικής Κληρονομιάς που αποτελούν τους θεματοφύλακες της πνευματικής ζωής της χώρας, με την αύξηση του αριθμού των επισκεπτών τους, θα αποτελούσε ένα σημαντικό πρώτο βήμα στην σημερινή εποχή της οικονομικής κρίσης, ώστε να μπορέσουν να ανακάμψουν από τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες με τις οποίες βρίσκονται αντιμέτωπα την τελευταία δεκαετία.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Geiger, C., Frosio G. and Bulayenko, O. (2018). Facilitating Wider Access to Europe's Cultural Heritage in the Digital Environment: Opinion of the CEIPI on the European Commission's Copyright Reform Proposal, with a Focus on Access to Out-of-Commerce Works. *JIPITEC Centre for International Intellectual Property Studies (CEIPI)*, 9(3), 6-10.

Ανάκτηση 9, 1, 2020 απόSSRN: <https://ssrn.com/abstract=3287734>

Hugenholtz, B. (2019). *The New Copyright Directive: Text and Data Mining (Articles 3 and 4)*.

Ανάκτηση9, 1, 2020, από Kluwer Copyright Blog:

<http://copyrightblog.kluwerinplaw.com/2019/07/24/the-new-copyright-directive-text-and-data-mining-articles-3-and-4/>

Keller, P. (2019). Explainer: *What Will the DSM Directive Change for Cultural Heritage Institutions?*.

Ανάκτηση 9, 1, 2020, από Europeana: <https://pro.europeana.eu/files/>

Γιαννοπούλου, Α. (2019). *The New Copyright Directive: Article 14 or When the Public Domain Enters the New Copyright Directive*. Ανάκτηση 9, 1, 2020 από Kluwer Copyright Blog:

<http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2019/06/27/the-new-copyright-directive-article-14-or-when-the-public-domain-enters-the-new-copyright-directive/>

Καλλινίκου, Δ. (2005). *Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.

Καλλινίκου, Δ. (2007). *Πνευματική Ιδιοκτησία και Βιβλιοθήκες*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.

Κοτσίρης, Λ. (2011). *Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας και Κοινοτικό Κεκτημένο*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.

Μαρκέλλου, Μ. (2019). Πολιτιστική Κληρονομιά και Ψηφιακός Μετασχηματισμός. *Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας (ΔιΜΕΕ)*, 4(64), 529-535.

Νόμος 2121_1993: Πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα.
Ανάκτηση 9, 1, 2020, από Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

https://www.opi.gr/images/library/nomothesia/ethniki/nomoi/2121_1993.pdf

Οδηγία 2001/29/ΕΚ: Εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας. Ανάκτηση 9,1, 2020, από Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0029&from=EN>

Οδηγία 96/9/ΕΚ: Νομική προστασία των βάσεων δεδομένων. Ανάκτηση 9, 1, 2020, από Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996L0009&from=EL>

Οδηγία 2019/790/ΕΕ: Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά. Ανάκτηση 9, 1, 2020, από Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=EN>

Συνοδινού, Τ. (2019). *The New Copyright Directive: Out of Commerce Works (Articles 8 to 11): Is It Possible to Untie the Gordian Knot of Mass Digitisation and Copyright Law Without Cutting It Off? – Part I.* Ανάκτηση 9, 1, 2020, από Kluwer Copyright Blog:

<http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2019/07/29/the-new-copyright-directive-out-of-commerce-works-articles-8-to-11-is-it-possible-to-untie-the-gordian-knot-of-mass-digitisation-and-copyright-law-without-cutting-it-off-part-i/>

Συνοδινού, Τ. (2019). *The New Copyright Directive: Out of Commerce Works (Articles 8 to 11): Is It Possible to Untie the Gordian Knot of Mass Digitisation and Copyright Law Without Cutting It Off? – Part II*. Ανάκτηση 9, 1, 2020, από Kluwer Copyright tBlog:

<http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2019/08/05/the-new-copyright-directive-out-of-commerce-works-articles-8-to-11-is-it-possible-to-untie-the-gordian-knot-of-mass-digitisation-and-copyright-law-without-cutting-it-off-part-ii/>

Χίου, Θ. (2019). *Η Πνευματική Ιδιοκτησία ως Δίκαιο Προστασίας του Κοινού Κτήματος: Το Μέλλον του Δημόσιου Τομέα και της Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς μετά το άρθρο 14 της Οδηγίας 2019/790*. Ανάκτηση 9, 1, 2020, από Open Access Blog: <http://blog.openaccess.gr/?p=4503>

Πρόσθετη Βιβλιογραφία

Geiger, C., Frosio G. and Bulayenko, O. (2019). Text and Data Mining: Articles 3 and 4 of the Directive 2019/790/EU. *JIPITEC Centre for International Intellectual Property Studies (CEIPI)*, 8(4), 27-37. Ανάκτηση 9, 1, 2020 από SSRN:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3470653

Βόσσος, Κ. (2016). Βιβλία Εκτός κυκλοφορίας: Διάσωση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς ή Απαλλοτρίωση της Πνευματικής Ιδιοκτησίας; Με αφορμή την απόφαση Soulier της 16.11.2016 του ΔΕΕ (υπόθ. C-301/2015). *Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας (ΔιΜΕΕ)*.

Καλλινίκου, Δ. (2008). *Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.

Κοτσίρης, Λ., Σταματούδη Ε. (2009). *Νόμος για την Πνευματική Ιδιοκτησία. Κατ' άρθρο Ερμηνεία του Ν. 2121/1993: Αρθρογραφία-Βιβλιογραφία-Νομολογία*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Μαρίνος, Μ.-Θ. (2001). *Η Οδηγία 2001/29/ΕΚ για την Πνευματική Ιδιοκτησία στην Κοινωνία των Πληροφοριών: Μία Εισαγωγή σε Κοινωνία Πληροφοριών και Πνευματική Ιδιοκτησία*. Αθήνα-Κομοτηνή.

Χριστοδούλου, Κ. (2018). *Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.